

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

Mindretalsliv/Minderheitenleben

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

Pris for medlemskab
295 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kirsten Clausen (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

- Mindretalsliv i grænselandet* 243
'Mindretalsliv/Minderheitenleben'. Et samarbejde om grænselandets nyeste historie . 244
Overinspektør Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland, redegør for baggrunden for det enestående grænseoverskridende samarbejde, der skal indsamle og formidle viden om mindretalslivet i grænselandet.
Fra 'Sydslesvig hjem' til hjemme i Sydslesvig . 250
Små ting med store historier 252
Fra mindreværd til merværdi 254
Med udgangspunkt i seks genstande, der dækker tiden fra 1920 til vore dage, beretter museumsinspektør René Rasmussen, Danevirke Museum, om genstandenes vidnesbyrd om voldsomme episoder og følelser i det danske mindretals historie.
Mindretalsliv. Dokumentation med feltarbejde og film 256
I sit arbejde med at dokumentere livet i det danske og det tyske mindretal har etnolog Anna Buck i det forløbne år deltaget i mindretallenes arrangementer, fester og forskellige sammenkomster.
En hue vækker opsigt 265
To tasker - samme baggrund 267
Ens flag - forskellig historie 269
Leder af Deutsches Museum Nordschleswig, Ruth Clausen, har stået for indsamlingen af genstande, der fortæller om livet i det tyske mindretal.
'Kun trist, at jeg ikke har noget flag'. Tysk i Nordslesvig anno 2010 271
Frank Lubowitz, Archiv und Forschungsstelle der Deutschen Volksgruppe, og Lars N. Henningsen, Studiefdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, redegør for de foreløbige resultater af erindringsindsamlingen i Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben.
Bognyt 281
Det sker - i Museum Sønderjylland 284
Bagsiden om forsiden 288
Museumsinspektør, ph.d. Inge Adriansen, Museum Sønderjylland, redegør for brugen af navnet 'Slesvig', de blå-gule farver og de slesvigske løver hos mindretallene i grænselandet.
Forsidebilledet: Løver og farver i grænselandet.

Foto: Helge Krempin, Ruth Clausen og Jørgen Andersen.
Fotocollage: Finn Petersen.

Mindretalsliv i grænselandet

AT LEVE I et grænseland er et vilkår med iboende konflikter. Det er dog indlysende, at konfliktniveauet i Nord- og Sydslesvig i årenes løb er blevet lavere, og at livet som medlem af et af mindretallene er blevet nemmere og langt mere værdigt siden afstemningerne i 1920, uden at tilstandene dog skal males lyserøde.

I løbet af det seneste års tid har der med støtte fra EU's Interreg-program pågået et intensivt arbejde med at dokumentere grænselandets nyeste historie. Første fase af arbejdet i Projekt

Mindretalsliv/Minderheitenleben er nu ved at være tilendebragt.

I den anledning har redaktionen ønsket at hellige dette nummer af Sønderjysk Månedsskrift udelukkende til formidling af Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben.

Der skal fra redaktionen lyde en varm tak til de syv forfattere, der har bidraget med artikler til temanummeret. De har alle på hver deres måde deltaget i projektet og har med begejstring kastet sig over opgaven med at formidle de foreløbige resultater af indsamlingsarbejdet til Sønderjysk Månedsskrifts læsere. Ligeledes ønsker redaktionen at takke H.P. Hanssens Mindefond, Alving Fonden og Lauritz og Augusta Dahls Mindelegat II for den økonomiske støtte, der har gjort det muligt for os at præsentere de første resultater af det store dagsaktuelle projekt i en flot klædedragt.

Redaktionen

**De danske årsmøder
i Sydslesvig 2009
5. + 6. + 7. juni
Nationale mindretal i Europa**

www.syfo.de

De nationale mindretal i Europa var temaet for De danske årsmøder i Sydslesvig 2009. Deltagerne i Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben har en vision om, at resultaterne af projektet kan udbredes ikke kun til hele Europa, men at kendskabet til 'den slesvigske model' vil inspirere grænseegne i hele verden.

‘Mindretalsliv/Minderheiten-leben’. Et samarbejde om grænselandets nyeste historie

Af Peter Dragsbo

I sommeren 2009 lød startskuddet til et tysk-dansk projekt om grænselandets historie efter 1945, Mindretalsliv/Minderheitenleben. Projektet skal formidle livet i grænselandet, især i det danske og tyske mindretal i vor egen tid, gennem udstillinger, publikationer og andre medier. I første fase er der iværksat indsamling af genstande, dokumentation og erindringer. Projektet er et grænseoverskridende museum-arkiv-organisation-projekt - og et af de første, hvor de to mindretal både samarbejder indbyrdes og med flertalsinstitutioner på begge sider af grænsen. Overinspektør Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland, fortæller her om projektet, der er støttet af EU's Interreg IVA-program.

Et grænseoverskridende firkantsamarbejde mindretal-flertal

”DIE WAHRHEIT ist konkret”, har Hegel sagt. Meget er skrevet og sagt om de nationale mindretal i det slesvigske grænseland. Men hvor meget er gjort håndgribeligt, forståeligt for os selv, for vore lande, for Europa? Historien om mindretallene strækker sig fra europæisk storpolitik til hverdagen nord og syd for grænsen med dens kulturmøder og kulturforskelle, symboler og begivenheder. Men vi mangler i høj grad de konkrete vidnesbyrd: Tingene, dokumenterne, billederne, erindringerne og de personlige fortællinger - alt det museums- og formidlingsegne.

Manglen på vidnesbyrd om den nyeste sønderjyske historie stod klart for Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot, da vi i 2005 blev bedt om at lave en udstilling om København-Bonn Erklæringerne 1955, deres forhistorie og virkninger. Hvor museet havde rige samlinger om forholdet mellem dansk og tysk, om national symbolik og identitet og grænselandets kultur i almindelighed fra ældre tid, glimrede den nyeste tid ved sit fravær i samlingerne, ligesom den havde været fraværende, siden de historiske udstillinger blev nyopstillet i 1974-76.

Den manglende samtidsindsamling blev også et problem, da Danevirke Museum i 2006 ønskede at opbygge en udstilling om det danske mindretals historie i Sydslesvig fra 1920 til i dag som led i udbygningen af museet til også at være museum for det danske mindretal. Selv Deutsches Museum Nordschleswig i Sønderborg/Sonderburg, der ellers i 2007 slog dørene op for en forbilledlig nyordning af museet som det tyske mindretals museum, stod med betydelige mangler vedrørende den nyeste tid i Nordslesvig.

Hvad var vel mere naturligt, end at vi fandt sammen om at gøre noget ved det? Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot gik derfor i 2005 i samarbejde med de to mindretal og deres museer. Hurtigt kobledes også mindretalenes arkiver i Flensburg/Flensborg og

Aabenraa/Apenrade på, samt Kulturstiftung Schleswig-Flensburg, der også på andre områder (Industrimuseum Slesvig, dansk-tyske erindringssteder og Istedhallen) står som museumspartner syd for grænsen. På den måde opstod et i grænselandet unikt samarbejde, hvor mindretallene og deres kulturinstitutioner ligeligt og tilidsfuldt samarbejder med flertallenes: Samarbejdet om Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben.

Formidling af et grænseland i Europa

Et hovedformål med projektet er at styrke bevidstheden om og interessen for mindretallene og det dansk-tyske grænseland, både hos grænselandsbefolkningen, hos flertalsbefolkningerne i Danmark og Tyskland og i Europa generelt. Vi tror nemlig på, at eksemplet fra det dansk-tyske grænseland - fra storpolitik til hverdagsliv - har aktuel interesse i en verden, der er præget af vanskeligheder med at tackle gamle og nye møder mellem nationer og kulturer, og hvor der mange steder er konflikter omkring grænsedragninger og mindretal. Her kan 'den slesvigske model' - selv om den ikke er perfekt - vise, hvordan man kan gå fra krige og mistro til sameksistens og samarbejde. Projektets mål er samtidig at løfte den folkelige bevidsthed i Danmark og Tyskland om de to mindretals historie, identitet og betydning.

Et væsentligt formål med indsamlingen af konkret materiale er derfor

at sikre permanente udstillinger i grænselandet og skabe en ny og aktuel formidling af grænselandet og mindretallenes nyere historie, liv og vilkår, både til landsdelens befolkning og til besøgende og turister. Samtidig vil det indsamlede materiale indgå i samlingerne på både museer og arkiver som en del af vores fælles kulturarv.

Projektet i gang

Første skridt blev igangsætning af to pilotprojekter, støttet af en bevilling fra Kulturarvsstyrelsen 2006. Det ene blev starten på opbygningen af mindretalsudstillingen på Danevirke Museum, det andet blev bearbejdelsen og færdiggørelsen af et specialeprojekt om mindretalsidentitet på Archiv und Forschungsstelle der Deutschen Volksgruppe. Med blod på tanden fortsatte vi samarbejdet og

Officielt skilt med et par uofficielle mindretalsfingeraftryk.

formulerede derefter det store fællesprojekt 'Mindretalsliv/Minderheitenleben', som efter en lang ansøgningsprocedure og efterfølgende dialog med Interreg IVA-sekretariatene nord og syd for grænsen i foråret 2009 opnåede det endelige tilsagn om en bevilling på ca. 3,2 mio. kr. fra Interreg IVA-programmet. Den krævede medfinansiering fra lokal side var i mellemtiden sikret fra hhv. Region Syddanmarks Kulturfond, Sønderborg Kommune, Land Schleswig-Holstein, Bundesrepublik Deutschland samt de deltagende institutioner. Organisatorisk er projektet opbygget således, at de to mindretalsorganisationer Sydslesvigsk Forening og Bund Deutscher Nordschleswiger sammen med Museum Sønderjylland er projektets Træger, med Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot som leadpartner og mig selv som projektleder. Alle deltagende institutioner og organisationer deltager i styregruppen, der løbende tager beslutninger og initiativer. Efterhånden som der blev ansat medarbejdere, deltog disse også ofte i styregruppens møder.

Indsamling, erindringer og dokumentation.

Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben er nu på vej mod sin afslutning. Første fase, som startede i september 2009, var det indsamlingsarbejde, som skal skaffe materiale på bordet. I denne fase bestod projektet af tre delprojekter:

Indsamling af genstande og andre konkrete vidnesbyrd om mindretalenes historie og liv, ikke mindst fra perioden 1945 til i dag. Det drejer sig her om genstande både fra foreninger, fællesbygninger og fra privateje. De rele-

vante genstande og vidnesbyrd kan både omfatte genstande, billeder og dokumenter, som har spillet en rolle i det enkelte mindretal, dets organisationer og fællesliv, og som opfattes som symbolsk for mindretallet og dets enkelte medlemmers identitet og tilhørsforhold. Genstandene kan også være vidnesbyrd om kulturernes stille Miteinander i grænselandet, i boligkultur, fritidsliv, skikke, leg og alvor. Som eksempler på relevante genstande kan nævnes studenterhuer fra de to mindretalsgymnasier som vidnesbyrd om den eksamensret, som mindretalenes gymnasier fik ved erklæringerne 1955, eller en Schultüte som eksempel på et kulturelement, der fra de tyske skoler er blevet accepteret af skolerne i begge mindretal, men ikke i de danske skoler nord for grænsen. Men også T-shirts, bannere, plakater, hædersgaver, personlige billeder og dokumenter og meget andet er dukket op fra skolelofter, skrivebordsskuffer og skabe.

Til indsamlingsprojektet ansattes dels cand.mag. René Rasmussen, som også var ansat ved pilotprojektet 2006, dels lederen af Deutsches Museum Nordschleswig, Ruth Clausen. Gennem efterår og vinter 2009-10 har de gennemtrawlet grænselandet, specielt de to mindretal, og besøgt nøglepersoner og institutioner med henblik på genstande og materiale, der kan fås som gave eller langtidsdeponering til projektets deltagende museer og arkiver. Det indsamlede materiale registreres i første omgang under ét efter fælles retningslinjer; derefter vil det blive fordelt efter behov til de involverede museer.

I projektet indgår en selvstændig indsamling af erindringsmateriale, som kan give et bredt og alsidigt bil-

lede af livet i grænselandet i tiden efter 1945, både fortællinger om personer og familier i mindretallenes historie, om mindretalsliv og -identitet, om livet i grænselandet og om sprog, skikke og andre kulturelementer. I første omgang planlagdes en kampagne for skrevne erindringer, men efterfølgende valgtes en helt anden løsning, idet der i juli blev indgået kontrakt med tidligere medarbejder ved DR Syd, Flemming Nielsen, om at gennemføre interviews med 30 udvalgte nord- og sydslesvigere med mindretalsbaggrund. Efterfølgende vil disse interviews blive udskrevet og bearbejdet til en selvstændig publikation, der bliver udgivet i vinteren 2010-11. Men materialet vil også kunne anvendes som råstof for anden formidling af mindretalsmedlemmers personlige historie og opfattelse af identiteter og kulturer.

Dokumentation gennem feltarbejde og film/video

I nær tilknytning til indsamlingsprojektet gennemførtes desuden en etnologisk dokumentation med interviews og deltagerobservation af udvalgte begivenheder, fester, møder og andre begivenheder i mindretallene gennem et helt år (september 2009-september 2010). Dokumentationen rettede sig både mod fælleslivet og mod det personlige liv som mindretalstilknyttet, med bred fokus på livet i et flernationalt og flerkulturelt grænseland. Til dokumentationsprojektet ansatte vi en etnolog med baggrund i begge 'lejre', Anna Buck, der er opvokset i det sydligste Slesvig, student fra den danske Duborg-Skole i Flensborg, uddannet i Kiel og med

erfaring fra kommunikationsarbejde i Freiburg. En anden del af dokumentationen omfatter film/video-optagelser. Til denne del af projektet blev knyttet en fast film/videomand, Rold Christesen fra Flensburg/Flensborg, som bl.a. har dokumenteret det danske mindretals valgkamp op til det slesvig-holstenske landdagsvalg 27. september og det tyske mindretals deltagelse i det danske kommunalvalg 17. november 2009.

Dokumentationsmaterialet i film/video bliver dels arkiveret som samtidssdokumentation, men skal også anvendes som råstof til projektets formidling, f.eks. korte klip i udstillinger, til film og TV-udsendelser, til brug for projektets og mindretallenes hjemmesider, til skole- og undervisningsbrug, til DVD-udgaver til salg mv. Det er dog klart, at der ikke inden for de økonomiske rammer i delprojektet kan nyproduceres egentlige film, der kræver egen dagsorden og instruktion - men dette kan komme på et senere tidspunkt med finansiering fra anden side.

Gennem efteråret 2009 og forår/sommer 2010 har de tre medarbejdere ved indsamlings- og dokumentationsprojekterne desuden efter aftale med de to mindretalsaviser løbende publiceret stykker med friske indtryk fra felten: Beretninger fra møder og foreninger, analyser af skikke og traditioner, beskrivelser af indsamlede genstande med gode historier osv. Alle disse stykker samt billeder fra registrering og dokumentation vil blive samlet i en bog, 'SPOR af mindretalsliv', som udgives sidst på året.

Kommende museumsudstillinger

Et varigt resultat af projektet bliver i

hvert fald nye udstillinger på tre museer i grænselandet. På Danevirke Museum åbner den nye udstilling om danskheden i Sydslesvig siden 1920 i efteråret 2010. På længere sigt planlægges et nyt og større museum, der på én gang er internationalt formidlingssted for Danevirke og museum for det danske mindretal og dansk historie i Sydslesvig.

På Deutsches Museum Nordschleswig i Sønderborg/Sonderburg åbnes den reviderede udstilling om tiden efter 1945 også i efteråret 2010, mens de kommende permanente udstillinger om grænselandets nyeste historie og de nationale mindretal på Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot åbner i vinteren 2012-13 som led i den rullende fornyelse af de permanente udstillinger fra middelalderen til i dag.

Dialog med grænselandets befolkning

Projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben er et projekt, der kræver en bred medvirken fra grænselandets befolkning, ikke mindst de to mindretals medlemmer. En vigtig del af projektet er derfor at koble offentlig opmærksomhed og faglig kvalitet i et samarbejde mellem fagfolk og offentlighed, hvor grænselandets befolkning løbende deltager og informeres. Dette er bl.a. sket gennem nogle velbesøgte 'offentligheds møder', det første på Det danske Centralbibliotek i Flensburg/Flensborg, det andet i det tyske mindretals hus i Aabenraa/Apenrade og det tredje på Sønderborg Slot. Ved det sidste arrangement 16. juni kom der over 200, som ud over nyheder fra projektet fik muntre og interessante indslag fra den nord-

slesvigske 'Heimat-Cabarett' og den sydslesvigske duo 'Rødkål og Sauerkraut'. Desuden har projektet åbnet egen hjemmeside og Facebook-profil, som fungerer som platform for dialog med grænselandets befolkning. Ikke mindst oprettelsen af en Facebook-profil har skaffet mange nye kontakter, oplysninger og tips om genstande og ting, der burde dokumenteres. Dialogen har været fulgt op af de ansatte medarbejdere, og samtidig er alle indlæg efter projektets afslutning blevet lagret som et yderligere arkivmateriale. Som web-adresser har vi valgt www.minderheitenleben.dk og www.mindretalsliv.de - for at svare til mindretals sproget i 'flertalslandet'. Under alle omstændigheder er projektet lige så konsekvent tosproget, som byskiltene i grænselandet er ved at blive.

En vigtig målgruppe for projektet er endelig børn og unge, både i grænselandet og i 'flertalslandene' generelt, som skal lære de særlige levevilkår i det fler-nationale, fler-kulturelle og fler-etniske grænseland at kende. Projektet har derfor haft drøftelser med de to mindretals skoleforeninger, med Grænseforeningen og MUSKO, det syddanske center for museumsundervisning, om behovet for formidling i form af fortællinger og kilder på dansk og tysk, som kan udtrages af projektet. Lige nu ved vi ikke, i hvor høj grad denne formidlingsdel bliver rettet mod undervisningsmateriale til skoler og uddannelsesinstitutioner, mod børn generelt eller mod et virtuelt mindretalsliv i forlængelse af hjemme- og facebooksiderne. Det skal vi finde ud af i løbet af vinteren 2010-11.

Under alle omstændigheder har projektet allerede nu, selv om vi end-

Foto: Flensborg Avis.

I 2008 fik Flensburg/Flensborg sit første officielle tosprogede skilt.

nu venter på resultaterne, været en stor succes. Dels er det lykkedes at trænge igennem til grænselandets medier, og dels har samarbejdet på kryds og tværs mellem mindretals- og flertalsorganisationer og -institutioner været præget af stor gensidig tillid og afslappet resultatorientering. Det har fået os til at begynde at overveje, om vi kunne fortsætte - evt. udvide samarbejdet med nye projekter. Det kunne f.eks. være en indsats for at få det slesvigske grænselands nyere historie bredt ud i hele verden - eller at arbejde hen imod en kæmpestor fælles udstilling om mindretal i Europa. Og den tidsmæssige målstrøg kunne passende være Sønderborg Europæisk Kulturhovedstad 2017, som jo netop vil handle om kultur og kontakter over alle grænser. ■

Projektbærere

- Museum Sønderjylland
- SSF, Sydslesvigsk Forening
- BDN, Bund Deutscher Nord-schleswiger

Deltagende institutioner

- Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot (Interreg-Leadpartner)
- Kulturstiftung Schleswig-Flensburg
- Deutsches Museum Nord-schleswig
- Archiv und Forschungsstelle der Deutschen Volksgruppe
- Danevirke Museum
- Studiefdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig,

Fra 'Sydslesvig hjem' til hjemme i Sydslesvig

Af René Rasmussen

Stærke følelser udtrykt gennem to håndarbejder, udført af danske mindretals-hænder, danner baggrund for beretningen fra museumsinspektør René Rasmussen, Danevirke Museum, om mindretalsliv i Sydslesvig.

KOMBINATIONEN AF to genstande fra hver sin tid kan nogle gange på en meget illustrativ og informativ måde vise en udvikling, som man ellers ville skulle bruge ganske mange ord på. Udviklingen i det danske mindretals selvopfattelse, dets forhold til flertallet og dets politiske målsætning i de seneste 60 år afspejler sig således i disse to meget forskellige håndarbejder. Begge er fremstillet af medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig. Det ene er fra 1950 og det andet fra 2006. Der ligger altså to generationer imellem. De kunne være lavet af en mormor og

hendes barnebarn, men er det nu ikke.

Det ene er et lille, broderet stykke stof. Det er fremstillet i 1950. Det var bl.a. sådan nogle broderier, kvinderne lavede, når vandrelæreren kom rundt og underviste i håndarbejde. Mændene lavede naturligvis træsløjd. Broderiet forestiller to blå slesvigske løver, der i poterne holder et vajende Dannebrog. Under løverne er broderet ordene: "Sydslesvig frit"!

Den kvinde, der har lavet dette broderi, tilhørte en generation, der havde oplevet nazitidens undertrykkelse, krigens ødelæggelser, den store skuffelse over den danske regeringserklæring den 9. maj 1945, den kolossale tilstrømning til mindretallet i efterkrigsårene og de slesvig-holstenske myndigheders nålestikpolitik i slutningen af 1940'erne. Det er ikke så mærkeligt, at denne generations største ønske var at komme "hjem" til Danmark.

Men dette mål fortonede sig med tiden. En yngre generation formulerede i 1950'erne og 1960'erne et nyt grundlag for det danske mindretal, mest markant udtrykt i den anekdote, der findes om sydslesvigeren, den nu afdøde tidligere generalkonsul Lorenz Rerup. Engang i 1950'erne

Foto: René Rasmussen.

Håndarbejde fra efterkrigsårene.

spurgte en gammel tante ham: "Lorenz, Lorenz! Hvornår bliver vi danske?!", hvortil han med ungdommelig kækhed svarede: "Ja, jeg ved ikke med dig, lille tante, men jeg er det allerede!" For Lorenz Rerups generation gjaldt det om at finde en måde at være dansk sydslesviger på, inden for grænserne af Den tyske Forbundsrepublik.

Denne udvikling er fortsat. Også i dag kan man på læserbrevssiderne i Flensborg Avis følge til tider ganske heftige diskussioner om, hvad det egentlig vil sige at være dansk mindretal i Sydslesvig. For den 12-årige

Nelle er det ligetil. Det fremgår af den stofpose, hun syede i 2006. Den er dekoreret med to hjerter, der smelter sammen: Et dansk og et tysk. Hendes mor var flertalstysker, og hendes far er mindretalsdanser. Hun har fundet sin egen, naturlige plads som en del af det danske mindretal inden for Den tyske Forbundsrepublik's grænser - og med et hjerte, der slår for både det danske og det tyske. Men man skal også huske på, at det Tyskland, som hun har fundet sin plads i, er et fundamentalt andet Tyskland end det, hendes bedsteforældregeneration ville bort fra.. ■

Håndarbejde fra 2006.

Foto: René Rasmussen.

Små ting med store historier

Af René Rasmussen

Museumsinspektør René Rasmussen, Danevirke Museum, fortæller her om to små genstande, der stammer fra nogle af de bitreste episoder for det danske mindretal.

SØNDERJYLLANDS HISTORIE er fyldt med dramatiske begivenheder. Mange af dem involverer det danske mindretal i Sydslesvig - og nogle af dem har efterladt sig spor i form af genstande. Det kan være ganske små, uanselige genstande, som dog alligevel kan berette om store og dramatiske begivenheder.

Stykke af brosten fra Nørretorv i Flensborg

Folkeafstemningerne i Sønderjylland i 1920 fandt sted i to omgange: 1. afstemningszone stemte den 10. februar 1920. Det blev en overvældende dansk sejr med 75% danske mod 25% tyske stemmer. Det var den dag, det tyske mindretal i Nordslesvig blev til. Det danske mindretal i Sydslesvig blev skabt en måned senere ved folkeafstemningen i 2. zone den 14. marts 1920. Her stemte 80% tysk og

20% dansk. Afstemningskampen i 2. zone havde været hård og uforsonlig. Da resultatet af folkeafstemningen forelå om aftenen den 14. marts 1920, forsamlede der sig en større tysk demonstration på Nørretorv i Flensborg, hvor Flensborg Avis dengang havde redaktion. Redaktør Ernst Christiansen havde været en drivende kraft i den danske agitation, og det var hans drøm om en grænse syd om Flensborg, der nu var knust.

Ernst Christiansen fastholdt sine tanker i sin dagbog: "Der bliver stigende tummel på gaden, sort på torvet, nidviser, truende fagter, brus af stemmer. (...). En præst taler fanatisk,

Stenen, der blev kastet gennem ruden til redaktionen på Flensborg Avis.

truende fra brøndkarmen på Nørretorv [Neptunbrønden], klokkerne runger tysk sejr over hele vor gamle by; den bitreste af de præjssiske sejre i vort land. (...). En sten klinger gennem ruden. (...). Bliver mere og mere kold indvendig, følelsesløs. Bittert som dansk flensborger at opleve dette, en fattig trøst, at vi har sat vore kræfter ind til det yderste, støttet trofast af venner. En ydmygelse for vort folk og en grænseløs sorg."

Stenen blev siden opbevaret på redaktionen som et håndgribeligt vidnesbyrd om den konfliktsituation, i hvilken det danske mindretal opstod, og om den fjendtlighed, det blev mødt med.

Sprængstykker fra bombeangrebet i 1943

Anden Verdenskrig krævede sin told af det danske mindretal. Den største

enkeltkatastrofe ramte mindretallet ved det amerikanske dagangreb på skibsværftet i Flensborg den 19. maj 1943. Ved middagstid lød luftalarmerne, og snart efter kunne man høre lyden fra 63 firemotorers B17-bombemaskiner - de såkaldte flyvende fæstninger. Alle søgte tilflugt i kældrene. Det gjaldt også børnene i den danske børnehave Ingridhjemmet i Batterigade. Her var beskyttelsesrummet indrettet i kælderen under den nærliggende fiskefabrik. Alle børn nåede i beskyttelsesrummet, før de i alt 134 tons bomber begyndte at regne ned fra himlen. Angrebet varede blot fem minutter. Men alting var alligevel forandret på den korte tid. Mange ejendomme var blevet jævnet med jorden eller svært beskadiget, og bombeangrebet krævede i alt 82 civile ofre. I Batterigade fik fiskefabrikken flere fuldtræffere. Én bombe brød gennem loftet til beskyttelsesrummet, hvor den dræbte 15 danske børnehavebørn og to lærerinder. Det var skæbnens bitre ironi, at selve børnehaven ikke blev beskadiget under angrebet. To børn overlevede mirakuløst angrebet. På billedet ses to sprængstykker fra bomber fra det samme angreb, men samlet op et andet sted i byen samme dag af to medlemmer af det danske mindretal. ■

Sprængstykker fra bombeangrebet 19. maj 1943.

Fra mindreværd til merværdi

Af René Rasmussen

Med udgangspunkt i to genstande fortæller museumsinspektør René Rasmussen, Danevirke Museum, om den kolossale forandring, der er sket i flertallets syn på mindretallet i Sydslesvig.

DET DANSKE MINDRETAL i Sydslesvig har levet i meget forskellige Tyskland med meget forskellige syn

Foto: René Rasmussen.

på mindretallet. Den største kontrast findes måske mellem Hitlers Tredje Rige og vore dages demokratiske Forbundsrepublik. Denne kontrast lader sig udmærket udstille musealt - med to genstande fra hver sin tid: En dåse hvidkål og et Bundesverdienstkreuz.

Dåsen er fra vinteren 1935-1936. På etiketten står 'Weisskohl mit Fleisch-einlage'. Efter den nazistiske magtovertagelse i 1933 var offentlig social forsorg ikke længere et kommunalt eller statsligt anliggende, men blev varetaget af partiets (NSDAP's) organisationer, fra 1934 koncentreret i National-Sozialistische Volkswohlfahrt (NSV). Medlemmer af partiets organisationer fik som en helt naturlig ting fortrinsret til hjælp. Mennesker, der skønnedes af mindre værdi, fik ringere hjælp end de mennesker, der ud fra racehygiejniske principper blev betragtet som værdifulde. Blandt de vigtigste sociale initiativer var den såkaldte 'vinterhjælp' (Winter-Hilfswerk), som skulle afhjælpe den store sociale nød, der var en følge af den fortsat meget høje arbejdsløshed. Uddelingen af vinterhjælpen blev foretaget af NSV's lokale tillidsmænd. Det gav rige muligheder for vilkårlighed og pression og stillede de trængende medlemmer af det danske mindretal i en meget sårbar situation. Mange

En dåse hvidkål som pressionsmiddel.

dansksindede småkårsfamilier blev sat under massivt pres af NSV's ud-delere. Med en blanding af trusler og lokkemidler lod de forstå, at det ville forøge de trængendes chancer for at opnå vinterhjælp, hvis de meldte sig ud af Den slesvigske For-ening og tog deres børn ud af de danske skoler. De skulle afsværge deres danskhed og gå fuldt og helt op i det nye, tyske folkefællesskab.

Baggrunden for dette pres var en forestilling om, at medlemmerne af det danske mindretal slet ikke var 'ægte' danske, men derimod 'Speck-dänen', der alene var danske af ma-terielle grunde. Derfor skulle de gen-opsuges i det store tyske folk - so oder so!

Der er en verden til forskel til Den tyske Forbundsrepublik, som i 1988 overrakte Bundesverdienstkrenz til hhv. SSW's landssekretær Rolf Lehfeldt og formanden for SSF, Ernst Vollertsen. Det er Ernst Vollertsens orden, der er afleveret til museet. Det var den forretningsførende mi-nisterpræsident for Slesvig-Hol-sten, Henning Schwartz, der på vegne af forbundspræsident Wei-zäcker overrakte ordenerne. De blev bl.a. givet, fordi Lehfeldt og Vollertsen "væsentligt havde bi-draget til at forbedre forholdet" mellem danske og tyske i Syd-slesvig. Denne orden viser den fantastisk positive udvikling, der har fundet sted i flertallets forhold til mindretallet. Og ud-viklingen er fortsat siden da (med enkelte tilbageslag), så det danske mindretal i Sydslesvig nu bliver betragtet som en berigelse og en mer-værdi for landsdelen. ■

Foto: René Rasmussen.

*Et anerkendende
Bundesverdienstkrenz.*

Mindretalsliv - Dokumentation med feltarbejde og film

Af Anna Buck

Bevæbnet med mikrofon og kamera har etnolog Anna Buck og fotograf Roald Christesen været på opdagelsesrejse i mindretallenes verdener. Anna Buck fortæller her om mødet med hverdagens stærkt engagerede mennesker.

“**V**I UNDERSØGER HVERDAGSLIVET i det danske og det tyske mindretal og leder efter historier og genstande som konkrete vidnesbyrd om mindretalslivet”, sagde Ruth Clausen, leder af Deutsches Museum Nordschleswig og medarbejder i Projekt Mindretalsliv, på projektets seneste informationsmøde i juni måned på Sønderborg Slot. Mere end 200 mennesker var mødt frem for at høre

om første fase i det dansk-tyske Interreg-projekt, om indsamlingen af genstande og historier fra grænselandet. Nu er Ruth Clausen og hendes kollega René Rasmussen, Danevirke Museum, gået i gang med at slibe de sidste kanter af på deres udstillinger med de indsamlede genstande. Også vores filmteam og jeg selv har afsluttet den første fase af vores projekt, film- og tekstdokumentationen af liv og traditioner i mindretallene, af officielle og private arrangementer. Jeg har det seneste år skrevet næsten 150 sider om begivenheder, erindringer og egne oplevelser i grænselandet. Disse beretninger bliver senere udgivet som bog sammen med historier om de

Klokken seks om morgenen står børnene fra de danske skoler i Sydslesvig på banegården i Padborg parat til afrejsen til Danmark, hvor de tilbringer deres ferier hos danske familier.

Foto: Knud-Erik Therkelsen.

indsamlede genstande. Bogens titel 'SPOR af mindretalsliv' henviser til vores arbejde med at indsamle spor efter de to store mindretal i det dansk-tyske grænseland.

Langt mere end europæisk storpolitik

Mindretalstilværelsen i det dansk-tyske grænseland er langt mere end europæisk storpolitik. Det, der gør livet i mindretallene anskueligt, er de små historier fra hverdagen, den individuelle omgang med de forskellige kulturelle indflydelser og menneskenes personlige erfaringer. Der er i tidens løb blev skrevet mange tykke bøger om de nationale mindretal i det slesvigske grænseland. Men indtil nu er kun ganske lidt blevet formidlet på en konkret, håndgribelig og fortællende måde. Især dagliglivet i mindretallene efter 1955 (året for Bonn-København erklæringernes undertegnelse) har fået meget beskeden opmærksomhed på museerne og i litteraturen. Det ville vi gerne ændre på med vores Projekt Mindretalsliv.

Min opgave som videnskabelig medarbejder var at beskrive mindretallenes identiteter ved dels at interviewe forskellige personer, dels at deltage i forskellige arrangementer og undersøge traditioner og vaner. I løbet af et år deltog jeg i en hel del private fødselsdags- og julefester, fastelavn og såvel danske som tyske årsmøder; jeg spiste både dansk æblekage sammen med ældreklubbens medlemmer i Sydslesvig og besøgte Deutscher Frauenbund i Nordslesvig. Sammen med vores kameramand var jeg med til dimission på Duborg-Skolen og Deutsches Gymnasium i Aabenraa, talte med de sydslesvigske fe-

riebørn ved deres afrejse til Danmark og tog både til sendemandsmødet i det danske mindretals politiske parti Sydslesvigske Vælgerforening, SSW, og til valgkamp med det tyske mindretals politiske parti Schleswigsche Partei, SP, i Sønderborg.

Unge slesvigere på politisk kurs

Selvom dalende medlemstal også rammer mindretallenes ungdomsforeninger, så findes der en lille sej kerne af unge mennesker, som engagerer sig i deres organisationer nord og syd for grænsen. En af dem er sygeplejerske Tina Callesen fra Sønderborg, som stammer fra en sønderjysk familie i nærheden af Tinglev. Siden sin skoletid på det tyske gymnasium i Aabenraa har hun været medlem af Junge Spitzen, Slesvigske Partis politisk-kulturelle ungdomsforum. I 2009 blev hun for første gang opstillet som kandidat til kommunalvalget og fik travlt med forberedelserne.

"Tag parti for Sønderjylland og stem på Slesvigske Parti", hørte vi den 21-årige opfordre de travle forbipasserende til, da vi nærmede os. Hun skiftede hele tiden mellem dansk og tysk sprog. Sammen med fem andre kandidater reklamerede hun i gågaden i Sønderborg for det tyske mindretals parti i Danmark: "Vi fra Slesvigske Parti arbejder ikke kun inden for mindretallet, men også for vores hjemstavn, regionen Nordslesvig". Bag kandidaterne stod deres beige-farvede kampagneveteranbil med campingvogn. Bilen havde et blå S i en gul cirkel, partiets logo, på motorhjelm. Den kolde luft og den begyndende støvregn syntes ikke at forstyrre de unge politikere denne formiddag. "Her i weekenden har jeg

brugt 18 timer på at hænge plakater op. Lige for tiden tilbringer jeg det meste af min fritid på gaden med valgkampen. Jeg informerer folk og fordeler foldere. Min mor kandiderer også for SP i Aabenraa. Gennem hende har jeg fået interesse for politik”.

SSW's ungdom ved sendemandsmødet

Cirka 80 km længere mod syd mødtes vi få dage senere med Lukas Lausen på Sydslesvigsk Vælgerforenings (SSW) sendemandsmøde i det danske mindretals forsamlingshus i Husum. Gymnasieeleven fra Duborg-Skolen i Flensborg lægger et stort arbejde i mindretallet. Ved dette første store møde efter landdagsvalget i 2009 mødte han

som repræsentant for SSW-Ungdom, som han går meget op i.

Efter morgensangen 'Det haver så nyeligen regnet', som også Lukas Lausen kender udenad, gik man til dagens hovedtema: Partiets succes ved landdagsvalget, hvor SSW gik fra to til fire pladser. "Med dette valg har SSW endnu engang bevist, at det er en vigtig størrelse i den slesvig-holstenske politik", erklærede formanden for SSW-landdagsfraktionen, Anke Spoorendonk, i sin tale. Mens hun talte, vekslede hun mellem tysk, dansk og frisisk - partiet repræsenterer nemlig også de nationale frisere. Talen blev jævnlige afbrudt af bifald. Også Lukas Lausen var meget stolt over sit partis succes. Gennem sit regionalt prægede valgprogram fik SSW

Effektiv valgkamp på gågaden i Sønderborg for Schleswigsche Partei i Nordslesvig: Det store S i en cirkel på jakken og på siden af den beige farvede oldtimer er partiets logo i det tyske mindretals farver.

Foto: Roald Christesen.

Foto: Roald Christesen.

Dannebrog må ikke mangle ved en dansk børnefødselsdag – hverken i Danmark eller i Sydslesvig.

også stemmer fra flertalsbefolkningen. "Selv når der i SSW er forskellige meninger til spørgsmålene, så har vi da et fælles mål: Vi står sammen om en skandinavisk politikforståelse i den tyske politik", sagde han, "og hvis man er interesseret i politik, og man engagerer sig i det danske mindretal, så burde man engagere sig i SSW".

Fra sin plads helt bagest i forsamlingshusets store sal havde Lukas Lausen overblik over afstemningerne og talerne. Foran ham sad cirka 150 delegerede fra de forskellige distrikter. Formændene og deres stedfortrædere tog plads på podiet lige foran to store Dannebrog. Dagsordenen indeholdt 15 punkter. Blandt andet diskuterede man sprogpolitikken i Slesvig-Holsten, rapporterne fra de forskellige udvalg, budgettet og klagen over mandatfordelingen ved dette valg samt opfordringen til at ændre valgloven. Til sidst fulgte valget til

landsformand: Det blev genvalg til Flemming Meyer, søn af den mangeårige landdagsrepræsentant og SSW-partiformand Karl Otto Meyer. Sangen 'Frihed er det bedste guld' markerede afslutningen på programmet.

Unge fremtidsplaner i Syd- og Nordslesvig

Ved første blik virker Lukas Lausen på grund af sin alder malplaceret imellem de ældre partifolk. Men med sin målrettethed og sin begejstring for det politiske arbejde virker den 19-årige ikke kun mere engageret i forhold til sine jævnaldrende, men også i forhold til nogle af sine partikolleger. Ved siden af sit arbejde i SSW-U skriver han for Flensborg Avis, det danske mindretals avis, og engagerer sig i det internationale udvalg i det danske mindretals ungdomsorganisation Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, SdU. Derimod er han ikke

Tilhørsforholdet til mindretallet udtrykkes gennem et aktivt foreningsliv, f.eks. i Deutscher Frauenbund i Sønderborg.

aktiv i tyske foreninger. "Med min indsats vil jeg bidrage til sammenholdet i mindretallet - især blandt de unge. Det danske mindretal lever af det kulturelle arbejde. Hvis man kan være aktiv, så bør man også være det. Enhver kan bidrage til det", siger sydslesvigeren, som er kommet ind i det danske mindretal gennem sin mor: "Hun er den første generation af sydslesvigerne i familien. Men vi taler tysk derhjemme, fordi min far stammer fra en tysk familie og næsten overhovedet ikke taler dansk". Endnu bor Lukas Lausen hjemme hos sin familie i Flensborg, ikke langt fra skolen. Men efter sin studentereksamen vil han tage til Danmark og læse statsvidenskab eller journalistik. "Men jeg vil gerne blive her i Flensborg, så længe det er muligt, og ar-

bejde for mindretallet". Om han bagefter vender tilbage til grænselandet, ved han ikke endnu: "Jeg skal se, hvor vindene driver mig hen".

Vindene har drevet Tina Callesen til Sønderborg. I hvert fald de næste år vil hun blive derhjemme i Nordslesvig, afslutte uddannelsen og engagere sig i Slesvigsk Parti. Selvom Tina Callesen i sin hverdag og på sit arbejde taler dansk, synes hun, at det tyske sprog er meget vigtigt for partiet: "Vi er et tysk mindretal. Jeg engagerer mig i dette parti, fordi jeg er en del af mindretallet. Og der taler vi tysk". Derfor engagerer hun sig også meget i de små tyske skoler: "Jeg synes, det er godt, hvis man har en tysk og en dansk del, fordi man kommer meget langt med det". Imens hun fortæller, søger hendes blik efter flere

folk, som kan informeres om partiet og dets indsats for Nordslesvig. På hendes mørkeblå jakke står et stort S i en cirkel, et S, som står for Schleswig og Slesvig, Sønderjylland og Süd-jütland, for samarbejde og selskab - i hvert fald for hendes parti.

Aktiv for den ældre generation

Blandt de ældre eller folk med familie i mindretallet, som vi mødte på vores vej rundt i grænselandet, er der flere, som engagerer sig på en eller anden måde. De fleste er med til at organisere fester i deres byer og landsbyer eller sidder i bestyrelsen for skolen eller børnehaven. Også Doris Ravn, formand for Deutscher Frauenbund i Sønderborg, som vi hilste på ved foreningens nytårsmøde, har været aktiv i mere end 25 år: "Det er ikke svært at komme ind i foreningen og at være aktiv. Man bliver bare spurgt, og så hænger man i", forklarede hun. Hendes indsats for de tyske foreninger er typisk for mange frivillige i de to store mindretal i det tysk-danske grænseland: "Når en bliver valgt til én post, så følger hurtigt andre opgaver. Mange af det tyske og det danske mindretals foreninger eksisterer jo kun på grund af det frivillige arbejde", sagde hun. Blandt andet er hun formand for Deutscher Bürgerverein i Sønderborg og medlem af Bund Deutscher Nordschleswiger, Deutscher Sozialdienst, hun sidder i flere af SP's udvalg, kursus- og mødestedet Haus Quickborn samt i byrådet. Også i nogle danske foreninger er hun aktiv. "For mig betyder det at være aktiv alt", siger den livlige dame. Indstillingen har hun fået med derhjemme fra: "Mine forældre var begge to aktive i det tyske mindre-

tal". Mens hun fortæller, forbereder Doris Ravn mødet i den tyske kvindeforening i Sønderborg, som i nogle år har været tilsluttet Sozialdienst Nordschleswig i Aabenraa. Den tager sig af de sociale behov i det tyske mindretal, især hos den ældre generation. Den 69-årige fejer krummer af bordpladen og stiller kaffe- og underkopper og tallerkener frem på bordene til de 15 tilmeldte damer. I det lille køkken ved siden af koger kaffevandet allerede, da de første kvinder med sne på skoene træder ind i forsamlingshuset Haus Mariaheim i Sønderborg. Hver anden tirsdag eftermiddag mødes de. "Tidligere har vi ofte lavet håndarbejde. Det brugte vi så til vores tombola ved vores adventsfest. Men i dag er vores syn ikke så godt mere", siger formanden. I dag får de gevinster fra butikkerne i omegnen eller fra medlemmerne. Lottoaftener, julefester, legedage med børn fra børnehaven, udflugter med menigheden og åbne eftermiddage som informationsdage hører også til kvindeforeningens program. Af og til inviteres foredragsholdere, eller kvinderne holder selv foredrag.

Et par timers selskab og hygge

Damerne sidder denne eftermiddag i januar sammen i tre timer, snakker sammen på både dansk, tysk og sønderjysk, synger tyske sange fra Blaues Liederbuch eller sangbogen 'Volks- und Wanderlieder', som de har fået foræret af bl.a. Deutscher Hausfrauenbund, og drikker kaffe. Kaffen koster fem kroner. En gang om året bliver kaffekassen tømt. Pengene bliver brugt på pølser, som de spiser i fællesskab. Drikkevarer medbringer hver person selv. "Engang havde vi en

gruppe kvinder, som sad ved et rundt bord. I midten stod en stor flaske. Ingen andre fik lov til at sidde på deres pladser. De morede sig mere og mere højlydt for hver time, der gik. Så fandt vi ud af deres hemmelighed: Der var snaps i flasken”, fortæller Doris Ravn. Da hun tænker tilbage på denne dag, begynder hun at le. Også de andre kvinder ler med i dette fælles, glade minde.

Vigtige år for hele mindretallet

Jeg har hørt mange, mange mennesker fortælle deres erindringer i det forløbne år. I begyndelsen var det dog svært for os at få nye kontakter, som turde sige noget om sig selv, navnlig når der kom kamera på. Men gennem hyppige artikler i grænselandets aviser, beretninger i radioen og informationsaftenerne opstod der efter lidt tid et netværk af gode kontakter. Ved siden af regelmæssige opdateringer på projektets egen hjemmeside har vi også lavet en gruppe på internetsiden Facebook. Den er allerede kommet op på over 350 medlemmer. Mange er med for at vise deres interesse for temaet, mens andre meget gerne vil fortælle om deres liv i mindretallet. En af dem er Henrik Vestergaard, som midt i 1960'erne havde været med til at grundlægge studenternes tradition med at danse rundt om brønden i Flensborg efter bestået eksamen på Duborg-Skolen. Denne tradition er stadigvæk lige så populær som dengang.

Vigtige skoleår for studenterne og byen Flensborg

Først i 1960'erne blev det muligt at tage studentereksamen på det danske gymnasium Duborg-Skolen i Flens-

borg. For at tilpasse skoleåret på det gymnasium efter de nye tyske regler, blev skoleafslutningen flyttet fra foråret til sommeren. På grund af denne omstilling var der i 1966 to afgangsklasser: En regulær i foråret, den anden i november. “Efter vores prøver fik vi udleveret de typisk danske studenterhuer fra generalkonsulen på det danske konsulat”, husker Henrik Vestergaard, som hørte til de tolv elever i kortskoleåret. Bagefter løb Duborg-Skolens mindste eksamensårgang ned i byen med deres rød-hvide studenterhuer på hovedet.

Foran Flensborg Avis' tidligere hovedsæde på Nørretorv hilste chefredaktøren på dem og talte med dem med henblik på at skrive en artikel om de nybagte studenter. Én af avisens pressefotografer ville tage et billede ved Neptunbrønden på Nørretorv - det er tradition i Danmark, at studenterne danser om et centralt springvand eller statue i byen. De tolv studenter placerede sig derfor rundt omkring på den 250 år gamle brønds kolde sten. Få dage efter var billedet af studenterne, stående foran Neptun med sin trefork, på forsiden af bl.a. Flensborg Avis. “I det følgende år efterlignede eleverne fra den første eksamensårgang om sommeren vores dans om brønden”, fortæller Henrik Vestergaard. Nogle år tidligere var studenterne kørt med hestevogn gennem Flensborgs indre by, hvor der endnu ikke var gågade, og havde cirklet om brønden. “Men vi var de første, som dansede og stod på den”, fortæller Henrik Vestergaard.

Også i dag drager studenterne efter den officielle huepåsættelse fra Dansk Generalsekretariat til Neptunbrønden i Flensborgs centrum. I dag

er Duborg-Skolens årgange sjældent mindre end 100 elever. Og hvad der for et halvt århundrede siden vakte næsten ingen opmærksomhed, er i dag et kaotisk spektakel: Hujende og skrigende 'vi er studenter nu...' og syngende 'Hey, super Duborg' klatrer studenterne op i brønden eller på dens karm. Den, som ikke klatrer op selv, bliver puffet op. Der er normalt ikke vand i brønden hele året, men på denne dag åbner kommunens tekniske afdeling vandet for de festende studenter.

Tur til forældrene efter Abitur i Nordslesvig

Efter deres sidste mundtlige eksamen får også studenterne på Deutsches

Gymnasium i Aabenraa danske studenterhuer på. Her sker det ude på gangen eller i skolegården, og det er deres egen familie eller venner, der sætter huen på. Den næste dag kører studenterne fra det tyske mindretal i Danmark med bus til alle klassekammeraternes familier, hvor de, alt efter tid på dagen, får frokost, hotdogs og snaps eller andre lækre ting. Mange forældre i Danmark holder fri den dag. Denne danske tradition er indtil videre ikke kommet til Sydslesvig.

Et lille indblik i det mangfoldige liv i mindretallene

Efter feltarbejde og interview tager jeg tilbage til mit skrivebord og begynder at formulere artiklerne. Nogle

"Oan zwo suffa" eller bare "skål". Næsten 500 nordslesvigere og gæster fra Bayern deltog i oktoberfesten, der blev afholdt af Bund Deutscher Nordschleswiger og Schleswigsche Partei i Deutsche Schule Tingleffs idrætshal. Her kunne man nyde bayriske specialiteter som Radler, pølsesalat, stegt Haxe og den obligatoriske Weißwurst med sød sennep.

Foto: Roald Christesen.

Det er nu mere end 40 år siden, at studenterne fra Duborg-Skolen første gang dansede omkring Neptunbrønden på Nørretorv i Flensborg for at fejre deres eksamen.

gange kommer kun få citater fra interviewene med ind i teksterne, som beror på mine egne iagttagelser. Andre artikler bygger mere på samtalerne. Alt efter temaet skriver jeg to til tre sider. Desuden forfatter jeg små informationsbokse med fakta og data til de enkelte temaer, som omfatter alt fra sprogvvalg i familien, i vennekredsen og i skolen, vigtige livsafsnit, over foreningsliv til stemmeafgivelse ved kommunal- og landdagsvalg.

Livet i mindretallene er mangfoldigt. Det er en proces under stadig forandring, præget af kulturmøder, kulturelle forskelle og kulturelle sammensmeltninger. De ydre omstændigheder og nye perspektiver øver

indflydelse på mindretallene, tvinger deres medlemmer til at redefinere sig og at tilpasse sig nye situationer. Væner ændrer sig, og gamle traditioner fyldes med nyt indhold.

Det er umuligt at optegne alle facetter af livet i mindretallene. Men vi fra Projekt Mindretalsliv håber at kunne give et lille konkret indblik i livet i det danske og det tyske mindretal fra 1945 til i dag. For os har det især været vigtigt at vække den offentlige interesse for mindretallenes historie, deres traditioner og virke og at bidrage til, at mindretallene betragtes som en naturlig del af den mangfoldige kultur i det dansk-tyske grænseland.

En hue vækker opsigt

Af Ruth Clausen

At fronterne mellem mindretals- og flertalsbefolkningerne med tiden er blødt op, viser leder af Deutsches Museum Nordschleswig, Ruth Clausen, eksempler på med følgende beretning om nye traditioner i det tyske mindretals skoler.

Det tyske mindretals skoler har en væsentlig betydning for mindretalslivet og for elevernes udvikling af identitet. Det er her, formidlingen af det tyske sprog og dermed også den tyske kultur og historie finder sted. I de sidste mange årtier har det tyske skolevæsen også lagt vægt på at forberede eleverne på et liv i danske omgivelser. At inddrage dansk sprog og kultur i undervisningen opfattes derfor som en selvfølge.

Den store rolle, som den danske kultur spiller i unge menneskers liv, har i de første årtier efter Anden Verdenskrig åbenbart været problema-

tisk for mange mindretalsmedlemmer. Studenterhuen fra 1962 er et eksempel herpå. Den tilhørte en student, der som 20-årig aflagde studentereksamen ved Deutsches Gymnasium für Nordschleswig i Aabenraa. Den unge mand var en af de første, der efter Anden Verdenskrig tog en højere eksamen ved en tysk skole i Nordslesvig. I 1945 var alle tyske skolebygninger i landsdelen blevet lukket og derefter eksproprieret. I de følgende år byggede det tyske mindretal langsomt skolevæsenet op igen. Som følge af København-Bonnerklæringernes undertegnelse i 1955 fik de tyske skoler deres eksamensret tilbage, og i 1959 blev det tyske gymnasium taget i brug. Efter tre års skolegang bestod 17 elever den danske studentereksamen.

Klassekammeraterne var blevet enige om at følge den danske tradition med at bære en studenterhue. Hos

*Studenterhue fra
Deutsches
Gymnasium für
Nordschleswig 1962.*

Foto: Ruth Clausen.

mange mindretalsmedlemmer vakte ønsket dog modvilje. De hvide huer med bordeauxfarvet bånd blev åbenbart betragtet som en fare for elever-

nes tyske identitet. Under overskriften "Er huer et sindelagsspørgsmål?" tog dagbladet *Der Nordschleswiger* i juni 1962 stridsspørgsmålet op. For direktøren for de tyske skoler, Arthur Lessow, samt gymnasiets skoleinspektør Jörgen H. Jensen forekom spørgsmålet nærmest absurd. "Huen dokumenterer kun, at eleverne har bestået en fuldgyltig studentereksamen", understregede skoledirektør Lessow. Eleverne fik lov til at bære huerne, men alligevel var der indskrænkninger. De måtte for eksempel ikke have huerne på, da det officielle afslutningsfoto skulle tages.

Hos alle efterfølgende studenterhold ved *Deutsches Gymnasium für Nordschleswig* var der ingen tvivl om, at den beståede eksamen skulle markeres med en studenterhue.

Især i 1990'erne spillede huefarverne hvid og bordeaux en rolle, når tøjet til dimissionsfesten skulle vælges. Mange studenter gjorde sig umage for at finde tøj, der passede til huefarverne. Et eksempel er et sæt tøj fra 1994, som en mor syede til sin datter, der havde bestået studentereksamen. Iført en bordeauxfarvet buksenederdel med hvide prikker, en hvid bluse og et matchende halstørklæde deltog den 19-årige i dimissionsfesten. Det tidligere stridsspørgsmål fra 1960'erne var nu helt uden betydning.

At vokse op med to kulturer og at kunne færdes i dem opleves i dag i det tyske mindretal som en berigelse. At nå til den erkendelse har dog været en proces, der har strakt sig over mange år. ■

Tøj til dimissionsfesten på Deutsches Gymnasium für Nordschleswig 1994.

Foto: Ruth Clausen.

To tasker - samme baggrund

Af Ruth Clausen

Med udgangspunkt i to genstande tegner leder af Deutsches Museum Nordschleswig, Ruth Clausen, mini-portrætter af to markante ildsjæle fra det tyske mindretal.

MINDRETALLENE I GRÆNSELANDET har brug for personer, der engagerer sig i mindretallenes interesser og deres udformning i kulturel, politisk og social henseende. Sådant har det været lige siden 1920. I mindretallenes historie dukker der tit mennesker op, der har ydet en særlig indsats for mindretalsfællesskabets anerkendelse og bevarelse. Projekt Mindretalsliv har indsamlet genstande, der først ved nærmere eftersyn fortæller om disse personer og deres virke.

At de to tasker på fotografiet stammer fra forskellige årtier er tydeligt. Den ene er en let kuffert i kurveflet, stabiliseret med læderremme. Den anden er en robust attachétasker med moderne kombinationslås. Disse meget forskellige tasker har tilhørt to personer, der havde noget centralt til fælles: Engagementet i det tyske mindretal.

Kufferten i kurveflet tilhørte Johannes Schmidt-Vodder (1869-1959). Efter at Nordslesvig i 1920 blev afstået til Danmark, var det især pastor Johannes Schmidt fra Vodder, der var med til at bygge det tyske mindretal op. Som kandidat for Slesvigsk Parti blev han valgt til Folketinget, hvor han i næsten 20 år varetog mindretallets interesser. Til sine mange rejser

i ind- og udland havde den hjemmetyske politiker brug for en kuffert.

Af Schmidt-Vodders memoirer fremgår det stærke følelsesmæssige bånd, der knyttede ham til Nordslesvig og det tyske mindretal. Dette forklarer, hvorfor hjemmetyskeren var så engageret i sit virke. Kufferten, der har ledsaget Schmidt-Vodder, kan således betragtes som et symbol på mandens indsats og interesse for de tyske nordslesvigere.

Den anden taskeejner har gennem 35 år været generalsekretær for det tyske mindretals hovedorganisation, Bund Deutscher Nordschleswiger. Da Peter Iver Johannsen fra Hoptrup gik på pension i 2008, titulerede dagbladet Der Nordschleswiger ham som "Mr. Minderheit". Ved afskedsfesten var talerne enige om, at Johannsens arbejde for mindretallet var ham en hjertesag. I sit virke som generalsekretær engagerede Johannsen sig stærkt i det tyske mindretal i Nordslesvig, og denne indsats var ikke kun begrænset til arbejdstiden. Attachétasken ledsagede Peter Iver Johannsen til arbejdspladsen i de sidste 15 år. Her opbevarede han blandt andet dokumenter, som han skulle bruge til de mange møder, der også fandt sted om aftenen og i weekenderne. Ligesom Schmidt-Vodders kuffert kan tasken anses som et sindbillede på engagementet i det tyske mindretal.

Det danske og det tyske mindretal i grænselandet er sindelagsmindretal.

For mange medlemmer har mindretalstilknypningen derfor en særlig emotionel baggrund, der ofte fører til engagement i en mindretalsforening eller -organisation. For Projekt Mindretalsliv har det været spændende at modtage genstande, der kan synliggøre et abstrakt begreb som engagement. ■

Tasker tilhørende Johannes Schmidt-Vodder og Peter Iver Johannsen.

Ens flag - forskellig historie

Af Ruth Clausen

Som medlem af det tyske mindretal kan man ved særlige lejligheder føle trang til at 'vise flaget'. Leder af Deutsches Museum Nordschleswig, Ruth Clausen, fortæller her et par tankevækkende flaghistorier.

I DE SIDSTE ÅRTIER er afspændingen mellem det tyske mindretal og den danske flertalsbefolkning taget til. Denne positive udvikling foregår dog ikke blot på det politiske plan, men også i det private rum: Mindretalsmedlemmer understreger ofte det gode forhold til deres danske naboer, som er præget af gensidig respekt.

Genstande, der fortæller om forholdet mellem dansk og tysk i de seneste 60 år, har derfor været eftertragtede objekter i Projekt Mindretalslivs indsamlingsfase.

Til sin 60-års fødselsdag modtog en tysk nordslesviger i Padborg det tyske flag, monteret på en hjemmelavet flagstang. Det var hans danske genbo, der havde gjort sig tanker om, hvordan han kunne hylde fødselaren. Dannebrog, som danskerne benytter som festsymbol, syntes ikke at passe til den tysksindede ven. Derfor købte genboen et tysk flag, satte det på en stang og placerede det i den ty-

ske nordslesvigens forhave. Fødselaren blev glad for denne gestus og lod flaget vaje hele dagen foran sit hus.

Der findes mange skildringer, der fortæller om naboers respekt for mindretalsmedlemmers tyske identitet. Hejses der for eksempel Dannebrog ved festlige begivenheder, er det i nabolaget ofte en selvfølge også at inddrage tyske nordslesvigeres festdage. Har mindretalsmedlemmer konfirmation, fødselsdag eller andre højtideligheder, oplever de det ofte som en særlig anerkendelse, hvis danske naboer kommer og spørger, om de

Fødselsdagsflag foran en tysk nordslesvigens hus i Padborg. Ved siden af står det danske genbo-ægtepar.

Foto: Ruth Clausen.

Det tyske flag som det bruges af tyske fodboldentusiaster nord og syd for grænsen.

må hejse flaget i dagens anledning.

Der er dog ikke luther harmoni mellem danskere og tyskere i grænselandet. Det er en noget anden historie, der gemmer sig bag det flag, der blev købt af en tysk nordslesviger i forbindelse med VM i fodbold i 2006. I Tyskland havde han set, at talrige bil ejere havde monteret et sådant flag på bilen for at udtrykke deres begejstring for det tyske fodboldlandshold. Da manden ligeledes var interesseret i fodbold og holdt med Tyskland, ville han også markere det på denne synlige måde. Men da det kom til stykket, kørte nordslesvigeren dog hovedsageligt med flaget på bilen, når han var undervejs i Tyskland. "Jeg frygtede, at det tyske flag kunne fremkalde konflikter, hvis det blev vist her i Danmark", siger manden med tilknytning til det tyske mindre-

tal. Han havde hørt om hærværk mod biler, der havde tysk flag på. Af hensyn til flertalsbefolkningens følelser skete det derfor ofte, at det tyske flag først blev monteret på bilen, når nordslesvigeren var kommet over den dansk-tyske grænse.

På trods af det afspændte forhold findes der i de seneste år også eksempler på forbehold og intolerance mod det tyske mindretal. Den heftige debat i den danske flertalsbefolkning, der i 2007 ledsagede mindretallets ønske om indførelse af tosprogede byskilte i de fire sønderjyske købstæder, har hindret mindretallet i at gøre den tyske kultur i landsdelen mere synlig. At kulturernes samspil i grænselandet også i dag ikke udelukkende er velfungerende og harmonisk, synliggøres med konkrete genstande i de enkelte museer.

“Kun trist, at jeg ikke har noget flag” - Tysk i Nordslesvig anno 2010

Af Frank Lubowitz og Lars N. Henningsen

I Projekt Mindretalsliv indgår en indsamling af interviews i det tyske mindretal i Nordslesvig og det danske i Sydslesvig. Den grænselandserfarne journalist og radioredaktør Flemming Nielsen har foretaget 15 interviews i nord og 15 i syd for at pejle mindretalslivet, både i dag og tidligere. Lederne af de to institutioner, som organiserer projektet, Frank Lubowitz fra Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe i Aabenraa og Lars N. Henningsen fra Studiefdelingen i Flensborg, giver her et indblik i de foreløbige resultater af indsamlingen. Synsfeltet begrænses til interviewene fra Nordslesvig; her er renskrivningen af teksterne nemlig p.t. længst fremme.

HVAD VIL DET SIGE at leve som mindretal? Har mindretalslivet ændret sig i de sidste årtier? Hvis ja, da på hvilken måde? Er den megen tale om en udvikling fra ‘mod hinanden’ over ‘ved siden af hinanden’ til ‘med hinanden’ - måske sågar ‘for hinanden’ - blot slagord for mindretalspolitikken i festtaler og ved jubilæer, eller føles det faktisk sådan, og leves et ‘med hinanden’ og ‘for hinanden’ faktisk i dagligdagen mellem mindretal og flertal og mellem de to mindretal indbyrdes i grænselandet?

Anser man i mindretallene de foreliggende tilbud til medlemmerne i de forskellige aldersgrupper for så tilstrækkelige, at de sikrer en fremtid?

Og hvor længe vil der være en fremtid?

Disse spørgsmål er nogle blandt mange, som projekt Mindretalsliv/Minderheitenleben rejser for at give et signalement af livet i mindretallene. Signalementet vil også bidrage til, at vi bedre kan forstå de genstande, som samtidig indsamles af museerne. Interviewenes beretninger bringer genstandene til at tale.

Planlægningen

Interviewindsamlingen organiseres af de to mindretals forskningsinstitutioner og arkiver: Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg og Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe in Dänemark i Aabenraa, alt som en integreret del af Interregprojektet Mindretalsliv/Minderheitenleben.

Da arbejdet begyndte, blev det overvejet at vælge en spørgeskemaundersøgelse, hvor en på forhånd fastlagt række spørgsmål skulle besvares. En anden mulighed var at foretage mere dybdegående interviews af et mere begrænset antal deltagere. Vi besluttede os for det sidste. For det at leve i et mindretal er dels noget meget abstrakt og dels et meget personligt anliggende, som kun kan fanges ved en indtrængende og indfølelse udspørgen. Her var vi så heldige at finde en udspørger, som opfyl-

der disse krav: Flemming Nielsen, Radio Syds tidligere grænselandsmedarbejder. Han har gennem mange år opbygget stor erfaring og vundet anseelse i begge mindretal. Det åbnede døre til de enkelte og gav den helt rigtige baggrund til det krævende arbejde. Flemming Niensens tilgang til arbejdet har været journalistens. Det journalistisk prægede interview synes at være den helt rigtige form, fordi interviewene efterfølgende skal gennem en redaktionel bearbejdelse

og derefter udkomme som bog, efter at de enkelte forud har haft mulighed for at se teksten. For læserne vil det være en fordel, at samtalerne er ført af en erfaren journalist, som har kunnet lede samtalen ad en vis bane. Det er lykkedes Flemming Nielsen at give disse interviews struktur, uden at de er blevet stive. Spørgsmålene er blevet indrettet alt efter den enkelte samtalepartners interesseområder.

Redaktionen og bogudgivelsen varetages af os, lederne fra de to forsk-

I 2010 har planen fra den slesvigske-holstenske landsregering i Kiel om at beskære tilskuddet til de danske skoler fra 100 til 85 % af niveauet for elever i de tyske folkeskoler fyldt godt i medierne. Mindretallet har protesteret mod dette brud med ligestillingsprincippet og er blevet bakket op fra Danmark og fra Europarådet. Den 26. juni blev der arrangeret protestdemonstrationer syv steder i Sydslesvig. Billedet er fra Slesvig by. De 15 interviews med danske sydslesvigere blev gennemført, inden kontroversen begyndte, og fortæller snarere om ukomplicerede dagligdage mellem flertal og mindretal.

ningsinstitutioner. Det er også os, som har foretaget den svære udvælgelse af interviewpersoner efter samråd med erfarne kontakter i de to mindretal. Målet har været at træffe et bredt tværsnit af de to mindretal og vel at mærke ikke nødvendigvis personer, som står i første række, og som med deres erfaring og hyppige optræden i interviews måske kunne forfalde til retorik eller standardformuleringer.

Det kan nok være, at mange senere, når de læser bogen, vil sige, at denne eller hin dog burde have været med, og især: Hvorfor er jeg ikke selv blevet interviewet? Men det var netop hensigten ikke ubetinget at spørge dem, som mener at have noget at meddele, men at lade nogle af dem fra mindretallene komme til orde, som ellers spørges sjældent. Samtidig gjaldt det om at tage hensyn til både ældre og yngre, kvinder og mænd, by og land, vestkyst, østkyst og midtland. Og der skulle være plads både til dem, der er intimt forbundet med deres mindretal, og til dem, som står det noget fjernere. Indrømmet: De, som på et eller andet tidspunkt har vendt mindretallet ryggen, er ikke kommet med. Var det sket, ville det bestemt have været interessant at høre deres svar på spørgsmål om, hvad der kan gøre mindretalsliv så svært eller utiltrækkende, at man vælger vejen ind i flertalsbefolkningen.

Da vi talte med og skrev til de udvalgte interviewdeltagere, gjorde vi straks en interessant iagttagelse. I Sydslesvig kom tilbagemeldingerne meget hurtigt og interesseret. I Nordslesvig derimod var reaktionen mere forbeholden, og der var brug for

mange flere opklarende samtaler og redegørelser for hensigten med og målsætningen i hele projektet, ligesom der blev spurgt til selve delprojektet omkring interviewene. Uanset at det i de fleste tilfælde endte med et ja til at deltage i et interview, er det værd at overveje, hvorfor der i det danske mindretal er stor beredvillighed til at deltage i et interview - man kan næsten kalde det 'bekendelsestrang' - mens der i Nordslesvig viste sig en tydelig reserverthed i det tyske mindretal.

Det ønskede tværsnit - begrænset i antal, da der skal være god plads til det enkelte interview i bogen - synes at være lykkedes. Reservertheden, som forud kom frem hos deltagerne i Nordslesvig, er der ikke mere noget spor af. Og resultatet er mange gange overraskende.

I det følgende vil vi fremdrage udtalelser fra interviewdeltagere fra Nordslesvig og prøve en foreløbig fortolkning. I skrivende stund har redaktionen kun modtaget udskrifter af interviews med samtalepartnere fra Nordslesvig, og selv om antallet er begrænset, er der dog tale om en betragtelig bredde. De spænder fra nogle, hvis hele liv professionelt og i vid udstrækning også privat har udspillet sig inden for mindretallet, til andre, hvis berøring med mindretallet begrænser sig til en del af livet, nemlig deres skolegang i tysk skole.

Har mindretallet en fremtid?

Eksempel på et overraskende resultat: En yngre mand, som efter eget udsagn efter skolegang i en tysk skole i Nordslesvig lever et helt igennem dansk præget liv næsten uden berøring med mindretallet, er væsentlig

mere optimistisk, hvad angår mindretallets beståen i fremtiden, end en ældre kvinde, som fortjenstfuldt og med succes har arbejdet i årtier for mindretallets beståen. Den unge mand giver ikke bare mindretallet en fremtid på 25 eller 50 år. Hvorfor skulle mindretallene ikke findes også om flere hundrede år, spørger han, i alt fald under den forudsætning, at man møder hinanden og ikke isolerer sig, for det ville føre til fordomme. Og både for det tyske og for det danske mindretal ville det værste være, at flertalsbefolkningen møder dem med fordomme.

Den ældre kvinde i pensionsalderen svarer mere bekymret: Om 25 år vil det tyske mindretal i Nordslesvig vel nok findes, men om 50 år? Der er hun skeptisk. Og på spørgsmålet, om det vil være en naturlig udvikling, at mindretallet forsvinder i løbet af et sådant tidsrum, svarer hun ganske pragmatisk: "Det ved jeg ikke, for da er jeg for længst død".

Hvad skyldes den lette tvivl om det tyske mindretals beståen i en længere fremtid, som kommer frem i dette og andre interviews? Hos den citerede kvinde kommer det sikkert af, at hun har måttet erfare, at den selvfølgelige måde, hun selv og hendes mand er vokset ind i den tyske folkegruppe på, langt fra findes i den næste generation. Børnebørnene går i danske skoler. Noget lignende fremfører også en anden interviewdeltager fra den yngre generation. Hans familie har altid hørt til det tyske mindretal, men i dag taler kun en tredjedel af hans nevøer og niecer tysk. Og for hans egne børns vedkommende vil deres skolegang, når det kommer så vidt, afhænge af hans karriere, som ikke nødvendigvis vil ligge i

grænselandet, hvor meget han end måtte ønske det.

En anden interviewdeltager regner med en fremtid for mindretallet på i alt fald 25 år og tilføjer ligesom den unge optimist, at vel ved han ikke, hvor stort mindretallet vil være til den tid, men i alt fald vil det være mere åbent. Her må man tilføje et spørgsmålstegn: Endnu mere åbent? For alle samtaler betoner ellers åbenheden i dag i det tyske mindretal.

Vejen ind i mindretallet

Langt fra hos alle de yngre interviewede har valget af vejen ind i mindretallet, de tyske børnehaver og skoler, været så selvfølgeligt, som det var tilfældet i tidligere generationer. Ganske vist findes den 'klassiske vej' fra tysk børnehave til tysk privatskole og videre til det tyske gymnasium i Aabenraa stadig. Men i dag er unge blevet så selvbevidste over for deres forældre, at der er mange muligheder i mindretalsfamilierne. Det kan ske, at ét barn går denne vej, men at søskende hellere følger deres legeskammerater og venner i en dansk skole. Til gengæld er der andre eksempler, hvor børn fra Slesvig-Holsten flytter til Nordslesvig og efter at have gået i en dansk børnehave syd for grænsen nu vælger at gå i en af det tyske mindretals skoler. Her er det afgørende måske mindre tilhørsforholdet til mindretallet end snarere ønsket om ikke at bryde kontakten til tyske slægtninge. Et sådant valg kan medføre en tilknytning til det tyske mindretal, men det er ikke en nødvendighed, som et eksempel viser.

Den tyske baggrund og skolegang i en tysk skole i Nordslesvig er også kun delvis afgørende, når livet efter-

følgende leves i et dansk arbejdsliv. Den danske ægtefælle til en interviewdeltager indskyder spontant på spørgsmålet, hvor mange procent tysk han så er: "Ti procent". Ikke meget, men alligevel nok til, at muligheden af at lade egne børn gå i tysk skole ikke er fremmed. Fordelene ved et sådant skolevalg står helt klart for den interviewede: Det tosprogede, som kan være til gavn for børnene i deres senere arbejdsliv, der kan kom-

me til at ligge snart nord og snart syd for grænsen, ligesom han selv har oplevet det. I vægtskålen falder også forestillingen om en bedre disciplin i de tyske skoler. Princippet om at drage nytte af det bedste fra begge sider er helt indlysende.

Det er netop dette, sagen drejer sig om, når der tales om, at mindretalene åbner sig. De stiller et tilbud til rådighed - det være sig med biblioteker, kulturelle foreninger, sportsfore-

I vinteren 2009-2010 var Flemming Nielsen på farten og interviewede 15 danske sydslesvigere, fra Sild til Eckernförde, fra Flensborg til Slesvig. Her er scenen sat hos sygeplejerske Maibrith Molter i Sørup (f. 1963). Nogle timer senere indeholdt båndet et selvportræt af en foreningsaktiv sydslesviger og et signalement af mindretallet set fra Angel. Samtalen tegnede billedet af et bevidst dansk liv: Børnene har gået i dansk skole, og der bruges mange timer på dansk foreningsliv i SSF og SSW og i Dansk Kirke i Sydslesvig. Statsborgerskabet er dansk, fordi faderen var tilflyttet fra Danmark. Men samtidig foregår dagligdagen fuldt integreret i den tyske omverden, med tysk hjemmesprog og arbejde som sygeplejerske på Diakohospitalet i Flensborg. Forholdet mellem mindretal og flertal forekommer helt ukompliceret, både i arbejde og fritid.

Med Schengen-aftalen i 2001 blev bommene slået op ved de små grænseovergange, og i de samme år udviklede de grænseoverskridende kontakter sig ind på områder, som kun få havde drømt om et par årtier før. Det mærkes også i interviewene med danske sydslesvigere. Sygeplejerske Maibritt Molter fra Sørup i Angel bliver nysgerig ved at se skiltet til den tyske børnehave i Padborg. Hvordan mon dagligdagen er dér sammenlignet med livet i den danske børnehave i Sydslesvig? Hun synes, det er en god idé at tage kontakt til andre mindretal.

ninger og andet - som enhver kan benytte, uden at der spørges om 'hvorfra' og 'hvortil'. Det er for længst blevet en selvfølgelighed, at en familie, når den flytter over grænsen, kan melde børnene ind i en tysk skole i Nordslesvig, efter at de har gået i en dansk børnehave syd for grænsen. Noget sådant ville for nogle årtier siden have fremkaldt hovedrysten og være blevet bedømt som national vilkårlighed eller sågar upålidelighed. I dag er det en del af en mere facetteret identitet, en identitet, som ikke længere opfatter tysk og dansk som modsætninger, men som det fælles grundlag i en grænseregion.

Mindretal over for flertal

Alligevel er bindingen til det tyske mindretal for de fleste af de interviewede noget langfristet og dybtgående. Som oftest har deres forældre og bedsteforældre været knyttet til mindretallet i en længere årrække gennem deres arbejde eller ved tilidshverv. Fra deres barndom kan de ældre derfor fortælle om flere former for afgrænsning på den ene side og afvisning på den anden side. Skældsord som 'Hitlerjunge' og 'Nazisvin' stod på dagsordenen i efterkrigsårene. Tilsvarende var det en selvfølge, at det danske forsamlingshus eller en dansk fodboldklub var forbudt område, navnlig når det blev forventet, at børnene overtog den samme forbilledrolle, som faderen havde. Og man købte ind dengang, hvor det var muligt, det vil sige kun hos den 'tyske' købmand eller den 'tyske' bager.

Den generation, som har oplevet dette, har på sin side arbejdet meget aktivt med at overvinde sådanne skranker og begrænsninger. Det har

man f.eks. gjort ved gennem årtier at få sine tyske foreninger repræsenteret ved siden af danske foreninger i de overordnede danske foreningsstrukturer. Eller ved i en senere alder at engagere sig i Ældrerådet, hvor skelnen mellem dansk og tysk med årene er faldet bort.

'Zweiströmigkeit' er her stikordet. En kvindelig interviewdeltager, som er fast forankret i tysk bevidsthed, men har sønderjysk som dagligsprog, giver udtrykket følgende indhold: "Når danskerne taler ondt om tyskerne, bliver jeg lige så vred, som når tyskere siger noget dårligt om danskere".

Interviewene fortæller også om de anstrengelser, det har krævet for den enkelte i de sidste fem årtier at få den personlige afgørelse for mindretallet anerkendt og opnå ligeberettigelse i det offentlige rum. En af de interviewede beretter ikke uden stolthed, at den danske avis altid kun skrev om den 'tyske' forening, og at det varede år, før han kunne få JydskeVestkysten til at benytte foreningens tyske egenavn. "Vi trykker kun danske betegnelser", blev det foreholdt ham gennem år, indtil han kunne fastslå, at avisen berettede om 'Alliance Française' i hans by. Med dette eksempel fik han krammet på redaktøren, og siden da omtales den tyske forening i byen med sit tyske navn. En bagatel? Måske - men af stor praktisk og lige så stor symbolsk betydning for et mindretals selvbevidsthed og selvhævdelse: At være synlig i flertalspressen som tysk forening og at se foreningen nævnt med sit eget navn! Derfor fremhæves ethvert nok så lille skridt ad denne vej som succes og med stolthed af den interviewede fra generationen 60 plus.

I et af Sydslesvig-interviewene fortælles om det danske årsmøde i Keitum på Sild i de seneste år. "Skolelederen var sådan en lille smule betænkelig ved det, men der blev begejstring, også blandt de mange turister i Keitum. Turisterne var ikke rigtig klar over, hvad det egentlig var. Men det fik de så en forklaring på. Vi kan vise og være stolte over at vi er det danske mindretal. Og det må vi også godt vise udadtil ved sådan en festlig lejlighed som årsmødet," fortæller Inge Bennör Maether fra Keitum (f. 1943) til Flemming Nielsen. Selv er hun kommet ind i det danske med den første skole omkring 1950. Hun blev uddannet håndvæverske. Derhjemme og i mandens guldsmedebutik og med omverdenen er sproget tysk. Børnene har gået i dansk skole, men arbejder i dag i Tyskland. Det danske liv kan Inge Bennör Maether mest leve i børnehavens og skolens lukkede område og foreningslivet. Det giver hende tryghed og glæde og forklarer, at arbejdet for at opretholde virksomheden i de danske kulturforeninger, og den danske stemme i lokalpolitikken fylder rigtig meget. Tyskerne ved, hvor hun står, og accepterer det helt. Men forskel på dansk og tysk er der stadig.

Selvhævdelsen er et stadigt tilbagevendende tema i denne aldersgruppe. Gang på gang har de interviewede i deres tid måttet forklare, at de er tysksindede i Danmark, eller at de som noget selvfølgeligt taler sønderjysk indbyrdes, uden at deres tilhørsforhold til mindretallet lider derved - et faktum, som ofte frem-

kaldes uforståenhet, men er historisk betinget.

En interviewdeltager beretter, at hans medstuderende i 60'erne på Pädagogische Hochschule i Flensburg hilste ham med tilråbet "Dér kommer vores dansker", og at han var nødt til at gribe til forklaringer om, at nok kom han fra Danmark, men at han

selv og hans familie gennem generationer var tysk præget i deres bevidsthed. Her er det interessant, at kendskab til og viden om det tyske mindretal i Nordslesvig åbenbart allerede var svagt i 1960'erne blandt studenterungdommen i grænsebyen Flensborg. Man tør knap tænke på, hvordan det mon er i dag! Han beretter vi-

dere om, at det at skulle forklare sit tilhørsforhold til mindretallet, sin nordslesvigske identitet, har fulgt ham hele livet. Det fremgår af interviewet, at det sågar åbenbart har moret ham. Men hvad med dem, som er blevet trætte af at skulle forklare sig? Fører det stadige krav om at skulle begrundede en identitet, som er anderle-

Modtagelsen af de nye små elever er hvert år en stor dag i de danske skoler i Sydslesvig, som her ved Kobbermølle skolen i 2010. Mange af eleverne har forud gået i dansk børnehaven. I alle tilfælde har forældrene truffet et bevidst valg af dansk skole, før første skoledag. Nogle af forældrene har valgt den danske skole på trods af, at de selv mest har tysk baggrund. Mange af interviewene berører denne problematik. Der er meget at lære for forældrene - det danske foreningsliv med SSF, SDU, SSW og hvad det egentlig står for. Og der er Skoleforeningen. Der er så mange ting, som de unge forældre skal have lært, hvis de vil leve op til valget af dansk skole til børnene og være en del af mindretallet. Interviewene viser, at mindretalsfolket kan have vidt forskellige holdninger til de nye forældre, som kommer udefra. Nogle fremhæver, at de nye går ind i mindretalsarbejdet med entusiasme. Men det nævnes også, at der er nogle, der udnytter det at kunne vælge dansk skole. Nogle tænker mest på det, der er bedst for dem og børnene, og ikke så meget på sammenholdet og helheden. Nogle børn kommer ind i børnehaven, fordi forældrene har hørt, at det er en fin børnehaven med dygtige pædagoger, og at skolesystemet er godt, og egentlig ikke tænker så meget på, om det er en dansk eller en tysk institution. De kan bare godt lide pædagogikken. Emnet er vitalt for mindretalslivet - og der er mange slags vurderinger i interviewene.

des end flertallets, til resignation eller tilbagesøg? Måske er den forklaring, som man ofte møder især hos yngre, at de er nordslesvigere eller slesvigere, ikke blot en betoning af en regional bevidsthed i et stort Europa, men også en måde at komme ud af forklaringstvungen på.

Selv for den ældre generation er det ikke længere et problem at synge de danske nationalsange 'Der er et yndigt land' og 'Kong Christian' sammen med de danske naboer. Det var det nok stadig for deres forældre, præget som de var af tiden efter folkeafstemningen. Én ting er dog stadig tabu for det tyske mindretal i Nordslesvig: Flagstangen med Dannebrog. Men hvordan det respekteres af danske naboer, viser en episode i et interview: Et medlem af det tyske mindretal ville købe en dansk bekendts hus. Så siger sælgeren diplomatisk, at hans flagstang i haven er blevet ham så kær, at han vil tage den med ved flytningen til det ny hus.

Faktisk er den kvinde, som blev citeret ovenfor, dog ked af, at hun ikke har et flag og ingen egne farver, som hun kan bruge til at vise naboerne agtelse ved glade og sørgelige anledninger, sådan som naboerne kan gøre over for hende med Dannebrog.

Sådanne overvejelser møder man ikke hos de yngre deltagere i samta-

lerne. De blev derfor mere intensivt spurgt om, hvilke reaktioner og hvilken viden de støder på, når samtalen i deres venne- og bekendtskabskreds kommer ind på, at de går i tysk skole, at de hører til det tyske mindretal eller på situationen i grænselandet med dets mindretal og flertal. I alt fald betones i svarene, at de danske venner er klar over de fordele, man får ved skolegang i en tysk skole, hvor man altid bliver tyskkyndig i tale og skrift, og at det kan være nyttigt i arbejdslivet. Men det er tvivlsomt, om de danske venner helt forstår, hvad det vil sige at være opvokset i mindretallets institutioner, i deres børnehaver, skoler og foreninger - uafhængigt af, hvor nært man senere hen er forblevet knyttet til mindretallet.

Måske er det også svært at forstå udefra, at man - som en samtalepartner har udtrykt det - har en balance mellem begge dele, det tyske og det danske. Måske bidrager Projekt Mindretalsliv med dets mangesidige indsamling, dokumentation, præsentation og publikation til at vække større interesse i flertalsbefolkningerne for at erfare mere om mindretallerne og om det helt naturlige, helt dagligdags og dog alligevel helt anderledes mindretalsliv lige ved siden af dem selv. ■

Bygget af levende stene ...

Karen Margrethe Fabricius og Karsten Hermansen: 'Bygget af levende stene... Ærøskøbing Kirke 1758-2008'. Udgivet af Ærøskøbing Menighedsråd 2008 i anledning af kirkens 250-års jubilæum. 86 sider, ill. Pris: 165 kr.

Den oprindelige kirke i Ærøskøbing stammede fra 12-1300-tallet. I 1630'erne blev den forlænget og ombygget, blandt andet finansieret af hertug Christian og hans sønderjyske brødre samt Sønderborgs borgmester og råd. Fra 1439 til 1864 var Ærø en del af Hertugdømmet Slesvig.

At det netop var Sønderborg, der støttede økonomisk, skyldtes, at Ærøskøbing 40 år tidligere havde givet penge til opførelsen af Marie Kirke i Sønderborg. Også forskellige kirker på Als støttede ombygningen, som var meget tiltrængt, fordi kirken var for lille til at rumme Ærøskøbings voksende befolkning.

Allerede i 1750'erne var kirken imidlertid så brøstfældig, at præsten indberettede, at det var forbundet med livsfare at holde gudstjeneste dér.

Da kong Frederik V i 1750 var på besøg, kunne han se kirkens dårlige stand, og der var nok derfor en vis kongelig lydhørhed, da der i 1753 kom et andragende om en ny kirke i Ærøskøbing, sendt af provsten fra Tranderup samt to embedsmænd fra Nordborg på Als, amtsforvalter og kirkeinspektør Ambders og amtmand Teufel von Pirckensee.

Der blev i 1754-55 indsamlet kollekt til byggeriet over hele Danmark, i hertugdømmerne og Norge. Arbejdet blev sat i værk, den gamle kirke nedrevet og den nye påbegyndt 1756.

Hele byggeriet tog 2¹/₂ år, og den nye kirke blev indviet i august 1758.

Foruden at være en jubilæumsbog er denne bog også tænkt som en håndbog for de besøgende i kirken. Bogen giver en fin skildring af kirkens inventar, blandt andet prædikestolen, skænket af hertug Philip af Glücksborg og hans hustru, et minde om Ærøs tætte forbindelser med hertugdømmet Slesvig. Desuden fortælles om kirkens præster og om livets gang i menigheden i Ærøskøbing. I tilgift får man en liste over de vilde blomster, som i 1949-50 blev malet på stolestadedagvlene af konservator Ejnar V. Jensen, Køge.

Bogen er forsynet med en fyldig literaturliste og noter. Der er tale om en gennemarbejdet og smukt illustreret publikation, som ikke kun kan bruges af de turister, der besøger kirken, men af alle med interesse for kirkekulturohistorie.

Elsemarie Dam-Jensen

Tandslet Transformatormuseum

Roger Pihl: 'Tandslet Transformatormuseum. Danmarks mindste museum'. Fabel Reklamebyrå, Rolf Ottesen Grafisk Produksjon. Oslo og Tandslet 2008. 48 sider, ill. Pris: 50 kr.

Tandslet Transformatormuseum ligger midt mellem Over og Neder Tandslet og optager et areal på 7 kvadratmeter. Nordmanden Roger Pihl, som tidligere har skrevet bogen 'Guide til Danmarks Bjerge', har med sin forkærlighed for ekstremer skrevet den charmerende guide til Danmarks mindste museum.

Tandslet Transformatormuseum er et transformatorårn af kirketårns

typen. Det er bygget i 1922 af røde sten fra Gøllinggård Teglværk i Stevning. Det er et af de 40 transformatorårne på Als, der skulle omforme højspændingsstrøm fra Sønderjyllands Højspændingsværk til anvendelig lavspænding. Højspændingsværket i Aabenraa var ganske vist ikke færdigt før 1924, men forsyningsnettet skulle gerne være på plads inden. Når transformatorårnet i Tandslet er bevaret og indrettet til museum, så skyldes det et lokalt foreningsinitiativ inspirerede indsats. Museet er også en af feltstationerne i Industriumuseum Slesvig, som omfatter kultur minder fra industrihistorien på land og i by i hele Hertugdømmet Slesvig (www.imslesvig.dk).

Roger Pihl kommer langt omkring i den lille bog. Vi får en indføring i elektricitetens historie og i det sønderjyske spørgsmål fra ca. 1800 til Genforeningen i 1920, hvor netop udbygningen af elektricitetsforsyningen var en del af genopbygningsarbejdet. Transformatorårnet beskrives selvfølgelig, og der bliver plads til at nævne det andet store industrimuseum på Als, nemlig Danfoss Universe, inden bogen slutes af med nogle fortryllende transformatorårnsmalerier fra Vendsyssel Kunstmuseum.

Bogen er i et elegant højkantformat, smukt illustreret og kan købes hos købmanden i Tandslet samt i Andelskasserne i Tandslet, Høruphav og Sønderborg. Hvis man vil besøge museet, kan man hente nøglen i Tandslet Lægehus på Mommarkvej 259.

Torben Vestergaard

Sillerup mølle

Lise Andersen: 'Sillerup Mølle. Møllen og møllernes historie gennem 150 år'. Udg. af Historisk Arkiv for Haderslev Kommune i samarbejde med Sillerup Møllens Venner 2009. 123 sider. Rigt ill. Pris: 175 kr.

Bogen udkom i forbindelse med Sillerup Møllens 150-års jubilæum og indledes med en gennemgang af møllens historie. Kapitlet om møllens historie udgør knap halvdelen af bogen og er intet mindre end fremragende. Teksten er skrevet af Lise Andersen, museumsinspektør ved Nordjyllands Historiske Museum, der i en lang årrække har beskæftiget sig med møllernes og mølleriets historie, og det skinner tydeligt igennem. På fornem vis formår hun at sætte Sillerup Møllens historie ind i en større sammenhæng, både en international og en mere lokal sønderjysk sammenhæng. Desuden berøres emner som byggematerialer, driften af møllen og ikke mindst en yderst pædagogisk gennemgang af møllen ledsaget af et fint billedmateriale. Alt sammen i et letforståeligt sprog - kort sagt: Virkelig god formidling! I de efterfølgende kapitler zoomes der ind på møllens ejere og brugere gennem årene: Møllerne - slægten Freese, de nuværende ejere af møllen - Den selvejende Institution Sillerup Mølle og til slut et kapitel om Sillerup Møllens Venner og foreningens aktiviteter.

Anden del er en række personlige beretninger og erindringer om livet omkring møllen. Her kommer der for alvor "kød og blod" på historien om møllen og menneskene omkring den. Også her er teksterne ledsaget af et fint

billedmateriale. Del 3 er lidt rodet og omhandler ud over restaureringer af møllen og tilhørende bygninger lidt om møllens dieselmotor, tegninger af møllen fra en tidligere lærers hånd og til slut en gennemgang af aktiviteterne i 2008! Del 4 må betegnes som en slags "familie scrapbog" med billeder fra familien Freeses slægtstræf et par år tilbage, og i sand jubilæumsånd hyldes møllen med både et digt og en sang.

De sidste to afsnit af bogen er ikke nær så interessant læsning som de første, men det ændrer ikke ved, at bogen på baggrund af især den første artikel, men også artiklerne om møllens ejere samt de personlige beretninger varmt kan anbefales.

Anne Marie Overgaard

Med dal og bakker fagre

Lone Sarus Essendrop og Thomas Uhre Fenger: 'Med dal og bakker fagre - en lystvandring i billeder og ord fra egnen ved Aabenraa'. Forlaget Sohn, Rødovre, 2009. 171 sider, ill. Pris: 250 kr.

Bogens titel er hentet fra Edv. Lembckes sang fra 1859 om Sønderjylland: 'Du skønne land med dal og bakker fagre'. Sangen blev den sønderjyske hjemstavnsang, hvor Lembcke dels priser landsdelen for dens skønhed, dels beskriver dele af historien. Således også med bogen 'Med dal og bakker fagre'.

Hverken Lone Sarus Essendrop eller Thomas Uhre Fenger er sønderjyder endsige Aabenraaere, men deres kærlighed til landsdelen og egnen omkring Aabenraa lades ikke i tvivl. Det samme gælder deres kendskab til egnens og byens historie, som vi un-

der læsningen/vandringen får små erindringer om. De har kendt hinanden i mere end 30 år: Hun blev organist i Sct. Jørgens Kirke i Aabenraa omtrent samtidig med, at han fik embede som præst i Uge sogn. Thomas Uhre Fenger kendte aabenraaegnen fra sin barndom, hvor han boede med sine forældre i Ensted, hvor faderen var præst. Man mærker, at de "spiller godt sammen" - inspirerer hinanden.

Det er billedkunsten, der har ført dem sammen, og det førte til, at Lone illustrerede nogle bøger, som Thomas havde forfattet. Her er det omvendt: Thomas har forfattet teksten til Lones billeder.

De skriver i forordet, at bogens formål ikke er at præsentere lokale seværdigheder og populære turistmål og heller ikke at tegne et skønneri af aabenraaegnen. Indholdet er valgt ud fra, hvad de i fællesskab og hver især har fundet væsentligt. Vægten ligger på illustrationerne, som veksler mellem akvareller og tegninger.

Ambitionen er at invitere læserne med på en lystvandring i fortrolige omgivelser.

Det er lykkedes! Teksten går til hjertet og vækker glæde hos en gammel aabenraaer.

Begges detaljerede iagttagelser får øjet til at hvile ved Lones billeder, som kan synes levende, og sindet arbejder.

Bogen omfatter 8 afsnit med illustrationer og tekst om de vandringer, vi inviteres med på i byen og omegnen af Aabenraa, rundt om Aabenraa Fjord, afgrænset af Kalvø i nord, Varnæs hoved mod øst, Årup mod

Sønderjylland i 1950'erne

- sønderjydernes egen historie

Af Kim Furdal

1950'erne er for alvor kommet i fokus, ikke mindst efter DR's serie Krøniken. På mange måder er årene blevet det 'glemte' årti, klemt inde mellem besættelsestiden med efterkrigsårene og det, som er blevet kaldt 'den store fest' i 1960'erne. Selv om det bliver opfattet som det stille borgerlige årti, skete der store forandringer, der ofte bliver overskygget af 1960'erne. Ved indgangen til årtiet var Danmark endnu præget af rationeringer og handelsrestriktioner. Fra 1957 kunne danskerne opleve handelsliberaliseringer og spirende velstand, der fortsatte helt frem til 1973.

Ungdommen havde allerede under krigen gjort sig bemærket i modstandsbevægelsen, men det var i 1950'erne, at teenagerne blev en særskilt gruppe, og teenageårene for alvor blev en fase i livet. Ud over at være en ny forbrugergruppe var det også en farlig ungdom, som kunne give anledning til bekymringer hos forældre, som var vant til, at de unge blev set, ikke hørt.

I Sønderjylland var det også årtiet, hvor man med København-Bonn erklæringerne i 1955 fik skabt en grundlov for mindretalsforholdene i grænselandet.

I oktober i år starter de lokalhistoriske arkiver i Sønderjylland en stor

kampagne for at indsamle sønderjydernes egen historie om 1950'erne, inden de går i glemmebogen. Hvordan oplevede sønderjyderne landsdelen i 1950'erne? I løbet af efteråret 2010 og foråret 2011 vil aktive arkivmedarbejdere forlade arkiverne bevæbnet med mikrofon og båndoptager for at indsamle og bevare sønderjydernes egne historier for eftertiden. Men der er også mulighed for, at man selv sætter sig med kuglepen og papir eller foran skærmen og skriver sine erindringer.

Medarbejderne på landsdelens lokalhistoriske arkiver har et stort kendskab til deres lokalområde og vil gøre en aktiv indsats for at finde personer, der kan fortælle om livet i 1950'erne. Men har du en god historie, kan du også henvende dig til det lokalhistoriske arkiv.

Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie, er koordinator for projektet og har i den forbindelse haft en historiker til at udarbejde et materiale, så arkiverne er klædt på til den kommende arkivsæson. Så derfor: Tag godt imod det lokalhistoriske arkiv, når det ringer på i den nærmeste fremtid!

Navn og adresse på de lokalhistoriske arkiver og arkivledere kan findes på Museum Sønderjyllands hjemmeside:

[www.museum-sonderjylland.dk/SIDERNE/Museerne/
ISL-Lokalhistorie/09a00-LASS-arkiver.html](http://www.museum-sonderjylland.dk/SIDERNE/Museerne/ISL-Lokalhistorie/09a00-LASS-arkiver.html)

- Arkæologi Haderslev**
26. feb. - 30. okt. Det bedste fra Bestseller-udgravningen. Se guldet og perlerne og læs historien om den store udgravning.
- Ehlers Lertøjssamling**
2. okt. 2010 - 25. april 2011 Renæssancens klædeskab. Klæder fra ung og gammel, rig og fattig.
- Kulturhistorie Aabenraa**
1. maj - 12. sept. Byens historie gennem 675 år. Særudstilling i anledning af Aabenraa bys 675-års jubilæum.
- Oldemorstof, Bov**
3. juni - 31. okt. 'Kunstnerdukker og gammelt legetøj'. Den talentfulde dukkemager Inge Harck udstiller sine livagtige dukker.
- Kunstmuseet Brundlund Slot**
25. sept. - 23. jan. 'Leif Kath - uden titel'.
- Kulturhistorie Tønder**
12. feb. - 10. okt. Erik Fjeldsøe Fondens sønderjyske sølv.
21. maj - 24. okt. Kniplersken Kathrine Thuesen.
29. maj - 24. okt. 'Den fredelige drage' - Tekstilkunst fra kongeriget Bhutan.
- Drøhses Hus, Tønder**
3. april - 30. dec. Tønderkniplinger til hals og hoved. Kniplingsgaver 2009-2010. Kniplinger fra Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot.
3. juni - 30. dec. Honiton et engelsk kniplecenter,
- Højer Mølle**
10. april - 31. okt. Højer frivillige Brandværns historie.
- Skærbæk Museum**
1. maj - 31. okt. Haderslev Amts Jernbaner. De gamle stationsbygninger mellem Gram By Station og Skærbæk Station.
- Kunstmuseet i Tønder**
25. sept. - 1. okt. 'Den officielle stol til Danmark'.
- Sønderborg Slot**
24. juni - 31. okt. 'Kongelige inspirationer'. Udstilling med nye strikkede dragter af designere fra 'Netmaskerne'.
- Cathrinesminde Teglværk**
8. juni - 31. okt. 'Grønland - æ potfabrik'. Nostalgisk gensyn med lertøj fra Grønland.

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 283

syd og Mølleåens udspring mod vest.

Det er meget mere end blot egnsbeskrivelser. Man mærker, at egnen taler til kunstneren og tekstforfatteren. Deres sind inspireres, og deres indtryk sætter læserens sind i bevægelse. For ud over venlige og ærlige kommentarer til det, de ser - det som dal og bakker fortæller dem - levendegøres teksten yderligere ved at inddrage historien og dvæle lidt ved, hvordan livet var engang. Gode fortællinger. Vi møder nogle af egnens kunstnere, der tidligere har ladet sig inspirere af egnen, og hvert afsnit indledes med uddrag fra dansk poesi: H.C. Andersen, Helge Rode, Grundtvig, Ludvig Holstein, Jeppe Aakjær, Johannes V. Jensen og Edvard Lembecke. Bogen er ikke en fagbog og heller ikke en kunstbog. Tekstens formål er at ledsage billederne og fortælle lidt om stederne, skriver Thomas i forordet. I bogens sidste afsnit giver Thomas Uhre Fenger et portræt af Lone Sarus Essendrop.

Carlo Daus-Petersen

Værsgo kom indenfor

Birthe Pedersen (red.): 'Værsgo kom indenfor. Hansi fortæller om et langt liv på slægtsgården Brærå'. Udgivet af Johannes Kragh Carlsen og Birthe Pedersen, 2009. 355 sider, ill. Pris: 300 kr.

"The past is a foreign country; they do things differently there", skriver

L.P. Hartley i sit brag af en prolog i den engelske klassiker 'The go-between'. Det er vel det, Hansi alias Johannes Kragh Carlsen vil med sine erindringer, som reelt fader ud, da han flytter ud af reden, slægtsgården Brærå ved Hoptrup, og inden han stifter familie. Som hos Hartley er det blevet en fortælling om familien og livet i de unge formative år. Gennem store og små historier, ofte med et glimt i øjet og med fortælleglæde, blandes historien om livet i og omkring slægtsgården.

Bogen er udgivet af Johannes Kragh Carlsen og Birthe Pedersen. Det er yderst sjældent, at man ser så store investeringer i layouten, med en stor, klar skrifttype og illustrationerne samlet på enkelte sider med yderst professionelt fotograferede illustrationer. Omslaget er moderigtigt i lyseblå farve, og mange illustrationer er på sort baggrund, som man bl.a. kan se på hjemmesiden fra fotobureauet 'Corbis Images'. Mange af illustrationerne af genstande og sågar arkivalier er yderst elegante. Billederne af 'fars regnskabsbøger' (side 39) burde give inspiration til andre historiske bogudgivelser. Sjældent har jeg set en så inspirerende gengivelse af arkivalier.

En indvending må dog være, at bogen burde have gennemgået en kraftigere redigering og korrekturlæsning. Der er steder, som kunne fortjene en sproglig opstramning og forkortelse. Bl.a. i litteraturlisten må der være gået noget galt.

kf

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte dine lokale formænd:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev

Svend Aage Clausen
Lilleskovvej 5
6440 Augustenborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Mindretalsliv med løver og farver

Af Inge Adriansen

LIGHEDERNE MELLEM DET danske og det tyske mindretal er større end forskellene, og samtidig har de meget tilfælles med flertalsbefolkningerne. Det er kun naturligt, da det er sindelagsmindretal med rod i grænselandet og ikke særlige etniske grupper. De er opstået som følge af valg, som de eller deres forfædre har foretaget.

Lighederne viser sig i brugen af national symbolik. Begge mindretal anvender de blå-gule farver og de slesvigske løver. Begge dele stammer fra det slesvigske våben, en reduceret udgave af det danske kongevåben, kendt tilbage til 1245. I perioden 1867-1918 indgik det slesvigske våben også i det preussiske kongevåben samt i den tyske provins Schleswig-Holsteins våben, og siden 1957 har delstaten Schleswig-Holstein ført et delt skjold med Slesvigs våben i 1. felt.

Begge mindretal kan hævde deres ret til at bruge motivet. I det tyske mindretal har løverne været anvendt i hvert fald siden 1929. I nutiden anvendes farverne blå-gul på valgpropaganda og på det flag med Immervad Bro, som blev skabt i 1950'erne. På flaget er løverne indsat over broen, og de to løver bruges også på logoer, f.eks. for Deutsches Gymnasium og Deutsches Museum Nordschleswig. Farverne er ombyttet, men det betyder intet for symbolikken.

Også det danske mindretal anvender flittigt de to løver, med og uden hjerter. Den nationalpolitiske brug af motivet går tilbage til sidste halvdel af 1800-tallet og blev f.eks. anvendt på titelbladet for skriftrækken Sønderjyske Aarbøger, der udkom fra 1889. Løverne er i de sidste årtier anvendt på mange årsmødeplakater alene eller kombineret med Dannebrog. De blå-gule farver kendetegner valgpropagandaen fra SSW, Südschleswigsche Wählerverein.

Betegnelsen Slesvig/Sønderjylland anvendes i begge mindretal. Efter delingen af det tidligere hertugdømme med det dobbelte navn ved folkeafstemningerne i 1920 blev det nordlige område med dansk flertal indlemmet i Danmark og betegnet som Sønderjylland af flertalsbefolkningen og Nordschleswig af det tyske mindretal. Det sydlige område med tysk flertal forblev under tysk styre og blev fortsat kaldt Schleswig af flertalsbefolkningen og Sydslesvig af det danske mindretal. Hertugdømmet, en administrativ helhed gennem det meste af 800 år, var nu ikke blot delt, men til dels også gået i glemme, fordi betegnelserne for hele området blev tillagt nye betydninger. For historikere var det trist og besværligt, mens det for andre blot var udtryk for accept af den deling, som grænselandets beboere selv havde foretaget.

Også det tyske mindretal er i de sidste år begyndt at bruge betegnelsen Sønderjylland. Det kom klart til udtryk i agitationen ved kommunalvalget i 2009 med en dansksproget hjemmeside med navnet www.stemsønderjysk.dk og sloganet 'Ta' parti for Sønderjylland'. For personer uden for landsdelen var det svært at opdage, at denne opfordring kom fra Slesvigsk Parti, Bund Deutscher Nordschleswigers politiske organisation. Forskelle i symbolbrug er således vanskelige at finde og kommer især til udtryk ved forskellige flagskik.

Brugen af løverne og de blå-gule farver signalerer regional identitet, mens bfu-gen af Dannebrog og det slesvig-holstenske eller det tyske flag er et udtryk for national identitet. I et grænseland er der ofte tale om overlappende identiteter med skiftende vægtning af det regionale og det nationale. ■